

בעניין:

1. צלול - עמותה לאיכות הסביבה, ע"ר 580350940

2. ליאור חורש, ת.ז. 036880896

3. אורי שטיינמיץ, ת.ז. 053892873

ע"י עו"ד חיה ארז ו/או אוהד רוזן ו/או חגי קלעי

רח' מזא"ה 22, תל אביב-יפו

טלפון: 03-9070770; פקס: 03-9070771

וכן ע"י ב"כ עו"ד ג'מילה הרדל ואכים מהמחלקה המשפטית
של עמותת אזרחים למען הסביבה, ע.ר. 580172872

- נ ג ד -

1. חברת דלק ים מעגן 2011 בע"מ, ח.פ. 514620277

שד' אבא אבן 19, הרצליה, מיקוד 4672537

2. סנה קונסלטינג בע"מ, ח.פ. 511049371

רח' דולצ'ין 12, תל אביב יפו, מיקוד 6936045

(להלן: החברות)

3. ליאורה פרט לוין, ת.ז. 57906919

4. ברק משרקי, ת.ז. 29714086

שד' אבא אבן 19, הרצליה, מיקוד 4672537

5. סילביו וויטיניג, ת.ז. 14679807

רח' גיבורי ישראל 7, נתניה, מיקוד 4250407

6. נחמה סנה, ת.ז. 53410510

רח' הגיא 2, רמת השרון, מיקוד 4700302

(להלן: נושאי המשרה)

הסעד המבוקש: צווים וכספי

הערכת הנזק הקבוצתי: מעל 2.5 מיליון ₪.

בקשה לאישור תובענה ייצוגית

לפי חוק תובענות ייצוגיות, תשס"ו-2006

המבקשים מתכבדים להגיש לבית המשפט הנכבד בקשה לאישור תובענה ייצוגית, בקשר למפגע הסביבתי החמור, הנגרם מזליגת זיהום מתמשכת ממקרקעי המשיבה במתחם תעשיות אלקטרוכימיות בעכו.

כפי שיפורט מיד, הזיהום שמקורו במקרקעי המשיבות הגיע לקרקע, למי התהום, לחול שבחוף הים, לים, לדגה ולביטוה¹ בכלל. הוא מסב פגיעה חמורה בסביבה, במערכות האקולוגיות, באדם וברווחתו.

אלא שהמשיבות – אדישות. החצנת העלויות על הציבור והפגיעה האפשרית בבריאות ובסביבה אינה טורדת את מנוחתן. התנהלותן למול המפגע איטית (שלא לאמר – לא קיימת).

זהו המקרה הפרדיגמטי בו יש לקבוע – **"המזהם – משלם"**. בעל מקרקעין אינו יכול להפוך למקור זיהום אזורי, תוך הטלת העלויות על הציבור והסביבה.

יצוין, כי לבקשה זו מצורפות שתי חוות דעת מומחה: חוות דעתה של ד"ר סיניה נתניהו, לשעבר המדענית הראשית של המשרד להגנת הסביבה (להלן: **חוות דעת נתניהו**), וחוות דעתה של המומחית לנושא זיהום קרקע ומים, גב' רוני בריל (להלן: **חוות דעת בריל**).

במסגרת בקשה זו, יתבקש בית המשפט הנכבד כדלקמן:

א. לאשר את התובענה הייצוגית המצורפת לבקשה זו כ**נספח א'** (להלן **התובענה**) כתובענה ייצוגית, בהתאם להוראות **חוק תובענות ייצוגיות, התשס"ו-2006** (להלן **חוק תובענות ייצוגיות או החוק**) ובכל שינוי שבית המשפט הנכבד יחליט עליו ביחס לבקשה.

בקשה זו נכנסת בגדרו של **פרט 6 לתוספת השנייה לחוק**, הקובע: **"תביעה בקשר למפגע סביבתי נגד גורם המפגע; לענין זה, 'גורם המפגע', 'מפגע סביבתי' – כמשמעותם בחוק למניעת מפגעים סביבתיים"**.

ב. לקבוע לפי סעיף 10(א) וסעיף 14(א) לחוק כי הקבוצה בשמה תנוהל התובענה הייצוגית תהיה:

"כלל תושבי ואזרחי מדינת ישראל שנהנים משירותי המערכת של הסביבה החופית והימית של עכו (לרבות שירותי מערכת ימית, שימוש בחופים, צריכת דגה, ושימוש במי תהום)".

ולחלופין, לשנות את הגדרת הקבוצות כפי שימצא בית המשפט הנכבד לנכון, וכפי שידון בסעיפים 250-251 להלן.

ג. לקבוע, בהתאם לסעיף 14(א)(2) לחוק, כי המבקשים יהיו התובעים הייצוגיים וכי באי-כוחם בבקשה זו יהיו באי כוח הקבוצה הכללית המוצעת לייצוג.

ד. לקבוע לפי סעיף 14(א)(3) לחוק התובענות כי **עילות התובענה הן כדלהלן:**

1. **הפרת החוק למניעת מפגעים סביבתיים (תביעות אזרחיות), התשנ"ב-1992** (להלן: **חוק מפגעים סביבתיים**), בגין גרימת המפגעים הבאים: זיהום מים, זיהום מי-ים, זיהום על ידי פסולת, זיהום על ידי חומרים מסוכנים ופגיעה בסביבה החופית וכל מפגע אחר שימצא בית המשפט לנכון להגדיר כשהם בניגוד לחיקוק, ותוך סיכון הבריאות וגרימת סבל ממשי לחברי הקבוצה.

¹ ביוטה, ובעברית "יצוה", הוא מונח אקולוגי שמשמעו סך כל האורגניזמים באזור גיאוגרפי מסוים.

2. עוולת מטרד ליחיד לפי סעיף 44 לפקודת הנזיקין לחברי הקבוצה.
 3. עוולת מטרד לציבור לפי סעיף 42 לפקודת הנזיקין.
 4. רשלנות לפי סעיף 35 לפקודת הנזיקין.
 5. הפרת חובה חקוקה, לפי סעיף 63 לפקודת הנזיקין [נוסח חדש] (להלן: "פקודת הנזיקין")
באשר הפר המשיב שורה ארוכה של דברי חקיקה שתכליתם היא הגנת הסביבה ובריאות האדם, וכן תקנות מכוחם, כמפורט להלן:
 - (1) הפרת חוק שמירת הסביבה החופית, תשס"ד-2004 באמצעות מחדל למנוע זיהום הסביבה החופית בחומרים מסוכנים.
 - (2) הפרת חוק מניעת זיהום הים ממקורות יבשתיים, תשמ"ח-1988, בעקבות זליגת מזהמים, לרבות כספית, ממי התהום המזוהמים ישירות לים.
 - (3) הפרת חוק שמירת הניקיון, התשמ"ד-1984, וביצוע השלכה אסורה.
 - (4) הפרת חוק המים, תשי"ט-1959 וזיהום מי התהום החופיים והים הרדוד.
 - (5) הפרת חוק-יסוד: כבוד האדם וחירותו: פגיעה בזכות לחופש התנועה ופגיעה בכבוד - פגיעה באוטונומיה.
- ה. לקבוע כי המשיבות הפרו את שורת החוקים והתקנות המפורטים לעיל ולהלן.
- ו. לקבוע את הסעד לתביעה ייצוגית זו, בהתאם לסעיף 14(א)(4) לחוק התובענות, וכי הסעד יהיה כדלקמן:
1. מתן צווי עשה, המורים על ביצוע תוכנית להפסקת הזיהום, ומתן כלל ההוראות הדרושות לצורך הוצאתה של התוכנית אל הפועל.
 2. פיצוי חברי הקבוצה, כפי שיפורט בפרק הנזקים, בשל הנזק שנגרם להם בגין נזק ממוני וכן נזק לא ממוני של עוגמת נפש, סיכון לבריאות, ופגיעה באוטונומיה, וזאת כתוצאה מהזיהום.
 - ז. ליתן צו המחייב את המשיבים בהוצאות התובענה, בגמול למבקשים ובשכר טרחה לבאי כוחם בהתאם לסעיפים 22 ו-23 לחוק תובענות ייצוגיות בהתאם למבחנים שהותוו בע"א 2051/10 **שמש נ' רייכרט** (23.5.2012) ובנוגע לסעד הלא ממוני - צו עשה, אף מעבר לכך.
 - ח. ליתן למבקשים ולקבוצה כל סעד נכון וצודק בנסיבות העניין, לפי שיקול דעתו של בית המשפט הנכבד.
- לפי בדיקת ב"כ המבקשים בפנקס התובענות הייצוגיות, נכון ליום הגשת הבקשה לא הוגשו בקשות נוספות באותו העניין.
- הבקשה והתובענה נמסרות בד בבד עם הגשתן, למשרד להגנת הסביבה, בהתאם לסעיף 3(א) לתקנות התובענות הייצוגיות.**
- ההדגשות בציטוטים מכאן ולהבא הוספו, אלא אם נאמר אחרת.

פתח דבר ותמצית

1. המתחם שבגוש 18041 חלקה 36 באזור התעשייה בעכו (להלן: **מתחם תעשיות אלקטרוכימיות או המתחם**) הוא מהמתחמים המזוהמים בארץ. מתוך רשימה של 20 אתרים החשודים בזיהומי קרקע החמורים ביותר בישראל ממקורות תעשייתיים הידועים באותה עת, שפרסם המשרד להגנת הסביבה בשנת 2009, המתחם דורג במקום השלישי בחומרתו.²
2. מידי יום ביום המתחם פולט לסביבתו כספית וחומרים רעילים נוספים. בכך, הוא גורם לנזק קשה ומתמשך לשירותי המערכת החופית ושירותי המערכת הימית. מי התהום, הקרקע והים סופגים את החומרים המסוכנים, ואלו אף נקלטים בדגה, שבתורה נאכלת על ידי תושבי עכו והסביבה, והמבקרים בעיר.
3. החברה שעשתה את השימוש בחומרים המזוהמים, תעשיות אלקטרוכימיות, פורקה ואיננה. המפרק חיפש רוכשת אשר תרכוש את הקרקע, תוך נטילת ההתחייבות לטיהורה. ממילא, כל בעל מקרקעין אחראי למניעת דלף חומרים מסוכנים מהמקרקעין שבבעלותו למי התהום, לקרקעות סמוכות ולים.
4. בשנת 2011 רכשה חברת דלק ים מעגן 2011 בע"מ (להלן: **המשיבה 1 או דלק ים מעגן**), באמצעות חברת קונטק מדיקל ויז'ן בע"מ (שבינתיים שינתה את שמה לסנה קונסלטינג, ולהלן: **המשיבה 2 או קונטק מדיקל**). מדובר בהחלטה עסקית, במסגרתה מצאו החברות כי העלות של טיהור הקרקע נמוכה מהתועלת שהן צפויות להפיק מהבעלות על המקרקעין.
5. מכל מקום, המשיבות ידעו היטב שהן רוכשות קרקע מזוהמת באופן חמור ב"חומרים מסוכנים ללא בקרה בהיקף מהותי". כך עולה מהסכם רכישת הקרקע, אשר במסגרתו **המשיבות נטלו על עצמן אחריות בלעדית לטיפול באותם חומרים המסוכנים ובקרקע המזוהמת**.
6. המשיבות ידעו, או לכל הפחות, היה עליהן לצפות, שהזיהום החמור יגלוש מתחומי המתחם למי התהום במתחם, למי התהום הרדודים בחוף ולמקרקעין הסמוכים בסביבה החופית, ומשם לים. אך, לא רק שהמשיבות לא נקטו בצעדים למניעת הנזקים מזליגת הזיהום מהמתחם אל חוף תעשיות אלקטרוכימיות, אלא שהן אף גררו רגליים בהשלמת הבדיקות לתיחום הזיהום במתחם, המהוות שלב מקדים להחלטות על הדרכים לטיפול בזיהום ולתחילת הטיפול בפועל.
7. גם לאחר שהסתבר כי הזיהום דולף מהמתחם שבאחריותן לסביבה ויוצר מפגעים חמורים המסכנים את בריאות התושבים באזור ופוגעים באיכות חייהם, ברווחתם ובפרנסתם, המשיבות לא החלו עד היום בניקוי הקרקע בפועל, למרות שמאז הרכישה חלפו כבר כשמונה שנים. יתר על כן, ממכתב שנשלח על-ידי המשיבה 1 למשרד להגנת הסביבה ביום 24.7.19 עולה כי מחד, טוענת המשיבה כי היא מבצעת מזה מספר שנים מהלכים לקידום הטיפול בקרקעות מזוהמות, אך באותה נשימה היא מבקשת, שבניגוד לדרישת המשרד, הכנת תוכנית שיקום לקרקעות תידחה לשלב רישוי הבניה במתחם (נספח 19 להלן).
8. המפגעים כתוצאה מזליגת הזיהום מהמתחם לסביבה החופית הסמוכה (להלן: **חוף תעשיות אלקטרוכימיות או הסביבה החופית הסמוכה למתחם**) רבים, חמורים ומתועדים. ממצאי הניטור הלאומי לאורך שנים, החל משנת 2004, מצאו מגמת עלייה של ריכוזי כספית במספר מיני דגי מאכל מצפון מפרץ חיפה, הגבוהים משמעותית מהריכוזים באותם מיני דגים מאזורים אחרים לאורך החוף,

² המשרד להגנת הסביבה, אגף שפכי תעשייה, דלקים וקרקעות מזוהמות "זיהום קרקעות בישראל – רשימת האתרים החשודים בזיהומי הקרקעות החמורים ביותר ממקורות תעשייתיים", מרץ 2009

וכן ריכוזי כספית חריגים, העולים בסדר גודל בהשוואה לחופים אחרים, במאקרו-אצות, בפלנקטון ובחסרי חוליות ישיבים בעכו. מחקר במימון ממשלתי לזיהוי הסיבות לעליית ריכוזי הכספית בדגים, שהחל בשנת 2015, איתר ריכוזים גבוהים של כספית במי תהום רדודים בחוף תעשיות אלקטרוכימיות, כתוצאה מדליפה של כספית מתת-הקרקע אל החוף ואל הים. דו"ח הניטור הלאומי לשנים 2013-2014 מדווח כי "הריכוזים שנמצאו חורגים במעל סדר גודל (פי 13 עד 28) ביחס לתקן מי שתייה בישראל (1 מיקרוגרם לליטר) ובסדר גודל דומה ביחס לערכי סף אקולוגיים (0.94 ו-1.8 מיקרוגרם כספית לליטר סף כרוני ואקוטי, בהתאמה ומומחה מטעם המשרד להגנת הסביבה קובע בשנת 2018 כי "ממצאי מחקר המכון לחקר ימים ואגמים מצביעים על אתר זה כמקור הבלעדי לכספית המצטברת בחי והצומח הימי במפרץ"³. דיגומים שנעשו בשנת 2016 הצביעו גם הם על ריכוז גבוה ב-3-6 סדרי גודל מהריכוז המירבי המותר בתקן למי שתייה במי התהום במתחם, שחלקם, לרבות כספית, נמצאו גם במי התהום החופיים ובמי הים בחוף הסמוך, כש"הזיהום בחוף מגיע, ככל הנראה, מתנודות עונתיות של מי תהום מזהמים"⁴.

9. בעקבות הממצאים הומלץ בדו"חות הניטור הלאומי, מדי שנה, לבחון הגבלה זמנית של דיג ושיווק דגים חופיים מסויימים מאזור עכו, בגלל רמות חריגות של כספית, ולפרסם בהקשר זה המלצות תזונתיות לכמות מקסימלית מומלצת של צריכת דגים לפי אוכלוסיות⁵.
10. תביעה זו עניינה בנזקים שנגרמו וממשיכים להיגרם לתושבי עכו והאזור והמבקרים בו, לסביבה החופית הסמוכה למתחם ולמימי צפון מפרץ חיפה כתוצאה מהמחדל המתמשך של המשיבות שלא מנעו את הנזקים, שמקורם בשטח שבבעלותן, ומחדלן להפסיק את דליפת הכספית וחומרים מסוכנים נוספים מהשטח לחוף וליים. מחדל, שמוביל לסיכון בריאות הציבור האוכל דגים שמקורם במפרץ עכו ולמתרחצים בחוף, לפגיעה בכלכלת העיר עכו עקב מניעת פיתוח החוף לתיירות ולהימנעות של ציבור, המודע לסכנת של אכילת דגים שבגופם הצטברה כספית, מלהגיע לסעוד בעיר ולנפוש בה.
11. על המשיבות, כבעלות הקרקע המזהמת והמחזיקות בה, מוטלת אחריות קפידה בגין נזקי זיהום הקרקע והים שנגרמו ונגרמים מדי יום, על יסוד עקרון "המזהם משלם". בית המשפט הנכבד מתבקש להורות למשיבות לטפל לאלתר בזיהום הקרקע ומי התהום, במטרה להפסיק, במהירות האפשרית, את הפגיעה בציבור, ולהורות להן לפצות את הציבור על הנזק שנגרם לו.
12. ואולם, ראשון-ראשון, ואחרון-אחרון.

א. הצדדים

13. המבקשת 1, **עמותת צלול**, היא עמותה סביבתית שנוסדה בשנת 1999 ונחשבת כיום כשומרת הסף של הים ושל הנחלים בישראל, לאור פעולתה לשמירה על הנחלים, הים ומקורות המים של ישראל כעל משאב ציבורי טבעי ויקר ערך, למען הציבור והדורות הבאים. צלול נאבקת מזה שנים רבות להפסקת זיהום הים התיכון על-ידי רשויות מקומיות, תאגידים ומפעלים ופועלת במגוון אמצעים להעלאת הנושא על סדר היום הציבורי.

³ חוות דעת מומחה של ד"ר דרור צוראל מהיחידה הארצית להגנת הסביבה הימית במשרד להגנת הסביבה מיום 5.6.18
⁴ מכתב מנהלת תחום שיקום מקורות מים מזהמים ברשות המים למנהלת אגף התפלה מיום 18.9.19
⁵ תכנית הניטור הלאומית בים התיכון לשנת 2017, חלק 3 - ניטור זיהום ים, דו"ח חיא"ל H50/2018, דצמבר 2018
<http://www.ocean.org.il/Heb/documents/Part%20III%20Marine%20Pollution%20NMR%202017%20Final%2027122018.pdf>
 וכן ראו: ד"ר שהם-פריד, ד"ר קרס, ד"רסילברמן, ד"ר שפר, פרופ' חרות, מחקר 1-145, חיא"ל, "עליית ריכוזי כספית בדגים מצפון מפרץ חיפה – איתור המקורות והבנת הגורמים, דו"ח מסכם ל 2.5 שנות מחקר

14. המבקש 2, **ליאור חורש**, הוא תושב עברון, שנפגע מזיהום הים, הדגה והחוף (אותו הוא נוהג לפקוד), המערכת האקולוגית ובני האדם המשתמשים במערכות אלו.

15. המבקש 3, **אורי שטיינמץ**, הוא תושב כליל שנהג לחתור בקייק בים באזור עכו, לרבות מול מתחם המפעל, ובשל כך נחשף לזיהום הכספית והחומרים המסוכנים האחרים. לפני כחצי שנה הפסיק להינות משירות הים והחוף שמול המפעל, נוכח הגילוי של קיומו של זיהום מים וקרקע וסיכון לבריאותו, והחשש שנגרם לו בשם גילוי זה.

16. המשיבה 1, **דלק ים מעגן 2011 בע"מ**, היא בעלת המקרקעין של מתחם תעשיות אלקטרוכימיות מאז שנת 2011 והיא האחראית למנוע את דליפת הזיהום מהמקרקעין שבבעלותה לסביבה.

נספח 1: נסח חברה של המשיבה 1

נספח 2: נסח טאבו של המקרקעין ומפת הגוש חלקה

17. המשיבה 2, **סנה קונסלטינג בע"מ**, או בשמה הקודם קונטק מדיקל ויז' בע"מ, היא חברה שבשליטת עו"ד נחמה סנה, והיא ששימשה לצורך רכישת הקרקע על ידי המשיבה 1, וחתמה על הסכם הרכישה. למיטב ההבנה, אין לחברה זו כל פעילות משל עצמה.

נספח 3: נסח חברה של המשיבה 2

נספח 4: כתבה מיום 12.7.2011 מעיתון TheMarker שכותרתה "עסקת הקרקע בעכו: איבדתי 25 אלף דולר בחברה ובעיתון כתוב שהיא קונה קרקע במיליונים"

18. **המשיבים 3-5** הם חברי דירקטוריון המשיבה 1, והם חבים בנזקים שנגרמו מפעילותה ומחדליה של המשיבה 1 ביחד ולחוד עימה.

נספח 5: דוח שנתי של המשיבה 1 ובו פירוט חברי הדירקטוריון

19. **המשיבה 6** היא חברת דירקטוריון המשיבה 2, והיא חבה בנזקים שנגרמו מפעילותה ומחדליה של המשיבה 2 ביחד ולחוד עימה.

נספח 6: דוח שנתי של המשיבה 2 ובו פירוט חברי הדירקטוריון

ב. התשתית העובדתית - הכתובת על קיר המתחם המזוהם

20. מתחם תעשיות אלקטרוכימיות נמצא במרחק של כ- 50 מ' בלבד מקו החוף. מדרומו נמצא מכון דוד של רפא"ל ומצפון לו שטח השייך לשמורת הנעמן. הוא נמצא על קרקע חולית מחלחלת באקוויפר הגליל המערבי, שעומק מי התהום בה רדוד (2-3 מ'). כיוון זרימת מי התהום הוא לים.

21. במתחם, המשתרע על כ- 430 דונם, כ- 2.5 ק"מ דרומית לעכו, פעל במשך כ- 50 שנה מפעל תעשיות אלקטרוכימיות, שהוקם בשנות ה- 50 של המאה שעברה, על-ידי חברת תעשיות אלקטרו כימיות (1952) בע"מ ובשנות ה- 70 השליטה בו עברה לחברת חברת ICC Industries. במשך עשרות שנים, התוצר העיקרי של המפעל היה כלור ובהמשך פוליוויניל כלוריד (PVC), שהינו פולימר תרמופלסטי סינתטי המשמש בין היתר בענף הבניה, ובתעשיות הכימיות. בייצור הכלור וה- PVC מעורבים חומרים רעילים לסביבה ולאדם, וביניהם כספית וויניל כלוריד, הידוע כחומר מסרטן, וחומרים אורגניים מוכלרים אחרים.

22. תמונת הזיהום במתחם הייתה ידועה היטב זמן רב לפני מכירת השטח למשיבים. בעקבות ממצאי דו"חות של סקר היסטורי וסקר גזי-קרקע שנערכו בשנת 2010, שלחה מנהלת אגף שפכי תעשייה, דלקים וקרקעות מזוהמות במשרד להגנת הסביבה, ד"ר יעל מייסון, לשר להגנת הסביבה, מכתב המצביע על כך שהמפעל פעל ברמת תפעול ותחזוקה ירודים, שהובילו לזיהום מסיבי של קרקע המתחם. מהמכתב עולה כי המידע על הזיהום המסיבי, שסביר שדלף אל מחוץ למפעל, היה ידוע כבר שנים ארוכות קודם לכן. וכך נכתב בו:

"בסקר ההיסטורי זהו אזור נרחבים בשטח המפעל החשודים בזיהום קרקע ומי תהום עקב שיטות הייצור, התפעול והטיפול בחומ"ס ובפסולות שהיו נהוגות באתר במשך עשרות שנים: הטמנת פסולת ע"י קבורת המיכלים, הזרמת שפכים תעשייתיים על פני שטחים פתוחים ולבריכות אידי, אחסון חומ"ס ללא מאצרות ואירועי פריצת חומ"ס פרטניים (4 אירועים ב-2003). גם בשטחים הפתוחים צפוי להימצא זיהום, מאחר ושפכי המפעל הוזרמו במשך עשרות שנים לשטח פתוח מדרום למפעל באזור הלגונות ודרך 4 מוצאים שהיו על קו החוף ואחר מכן בצינור מוצא 1 ק"מ לתוך הים. שפכים תעשייתיים הוזרמו גם לשטח הפתוח הצפוני למפעל (החורשה) או ישירות לים. האתר במצב תחזוקתי גרוע ביותר גם כיום ויש בו עדיין חביות ישנות, אסבטט ועוד. בסקר קרקע שבוצע ב-2001 ע"י המפעל לפי דרישת המשרד נמצא זיהום כספית במקומות רבים עד עומק 2-3 מטר... במפעל קיים חשד ממשי לזיהום נרחב שמקורו בפעילות המפעל הן של הקרקע וסביר גם של מי התהום. יש להניח כי הזיהום התפשט גם מחוץ למפעל: בחוף ואולי אף בסדימנטים בים בקירבת החוף...

יש להבהיר לרוכש כי את סקר הקרקע יצטרך לבצע גם מחוץ לגבולות המפעל (בשמורת הנעמן, בשטחים הפתוחים ובקו החוף, לפחות), עקב החשש לזיהום איזורים סביב המפעל במזהמים שמקורם במפעל".

נספח 7: מכתבה של ד"ר מייסון מיום 16.7.2011 לשר להגנת הסביבה

23. המפעל החל לצבור הפסדים החל משנות ה-80, ובתחילת שנות ה-2000 ההפסדים הגיעו לסדר גודל של כ-900 מיליון ₪. על רקע חדלות הפרעון, ניתן לבקשת החברה, ביום 7.7.2003, צו להקפאת הליכים נגדה לתקופה של 60 יום, ותקופת ההקפאה הוארכה בהמשך מעת לעת. הנאמנים שמונו בתקופת הקפאת ההליכים (פש"ר 410/03), לניהול החברה, כשלו בניסיון לגבש הסדר נושים. בעקבות הכישלון, הגישו הנושים העיקריים והמובטחים של החברה (הבנקים) בקשה לפירוקה. בפסק דין מיום 7.9.04 ניתן צו לפירוק החברה, הכנ"ר מונה למפרקה הקבוע, והנאמנים מונו כמנהלים מיוחדים (פש"ר 275/04).

24. באותה תקופה צומצמה הפעילות במפעל אבל הוא המשיך לפעול ובתקופה שבין יולי – אוקטובר 2003 אירעו בו 4 אירועי חומרים מסוכנים חמורים, שהאחרון באוקטובר 2003 בהם היה פיצוץ, שהוביל לשריפת חומרים מסוכנים במתקן ייצור ה-PVC ולזיהום אוויר חריף. לאחר אירוע השריפה הוצא למפעל צו הפסקה מנהלי, ובהמשך צו סגירה שיפוטי. ביוני 2004 בית המשפט המחוזי בחיפה אישר את חידוש הפעילות במפעל, על אף התנגדות המשרד לאיכות הסביבה והיועץ המשפטי לממשלה. בעקבות ההחלטה הקימה עמותת אזרחים למען הסביבה מטה מאבק שפעל כנגד חידוש פעילות המפעל, בשיתוף פעולה של ארגוני סביבה, רשויות מקומיות וישובים מכל האזור וביולי 2004 התקיים דיון

בבקשה לעיון מחדש בהחלטה הנ"ל ובמסגרתו ביטלה השופטת את החלטתה הקודמת והורתה על סגירת המפעל.

25. באפריל 2004 הוצא למפעל צו פינוי רעלים ובהמשך, במסגרת הליך פירוק החברה, החליט בית המשפט שמפתחות המפעל יועברו מהמפרק הזמני למשרד להגנת הסביבה, להשגחה על החומרים המסוכנים עד שיביא לסילוקם מתחום המפעל. חלק מהחומרים המסוכנים שעל פני השטח פונו על ידי המשרד להגנת הסביבה בשלבים בין השנים 2004 - 2005.

26. בין השנים 2004-2011 התפרסמו עשרות כתבות ותחקירים בכלי תקשורת מרכזיים אודות הזיהום שהשאיר המפעל, הנזק שנגרם למתחם ולעובדי המפעל אשר הגישו עשרות תביעות נזיקיות נגדו, התנהלו עשרות דיונים בכנסת, במשרדי הממשלה ובבתי המשפט, ולמעשה היה אחד המקרים הכי מתוקשרים ומפורסמים.

27. בשנת 2011 המתחם נרכש, על-ידי המשיבה 1 באמצעות המשיבה 2, וזאת, למיטב הידיעה, במטרה להקים במקום מתקן לקליטת גז טבעי מבארות הקידוח בים. עוד למיטב הידיעה, התנגדות משרד הביטחון מנעה את מימוש התכנית, ובהמשך המשיבות ניהלו משא ומתן שלא צלח למכירת הקרקע לקנדה ישראל (2014). ביום 3.5.11 ניתנה החלטת בית המשפט המחוזי בחיפה המאשרת את הסכם הרכישה הנ"ל.

נספח 8: סיכום שיחה עם מנהל תחום תעשיות במחוז צפון מיום 19.11.2011

28. הסכם הרכישה לא נחשף מעולם בפני הציבור. ביולי 2011 פנתה עמותת אזרחים למען הסביבה (להלן: "העמותה") יחד עם ארגונים נוספים לכונס הנכסים הרשמי בדרישה לפרסם את ההסכם והליכי המכרז ולחלופין להעביר אותם אליהם, אבל נענו בשלילה (תשובת הכנוס הרשמי מיום 7.8.11).

נספח 9: פניה לכונס הרשמי מיום 24.7.11 ותשובת הכונס הרשמי מיום 7.8.11

29. בפברואר 2016, בעקבות פרסום הנתונים לגבי העליה בריכוזי הכספית בדגים ובחוף עכו, העמותה שבה ובקשה, בבקשה על פי חוק חופש המידע למשרד המשפטים, לקבל עותק מהסכם הרכישה ושוב נענתה בשלילה. משכך, הגישה העמותה בקשה לעיון במסמך בתיק פר"ק 275-04 לבית המשפט המחוזי בחיפה, ולאור התנגדות חברת דלק ים מעגן, הכונס הרשמי והמנהלים המיוחדים לבקשה, בית המשפט אישר ביום 22.3.2016 לגלות רק את סעיף 6.7 להסכם, ואשר מתייחס לנושא ניקוי הקרקע.

נספח 10: החלטת בית המשפט בבקשה לעיון בהסכם מכירת הקרקע של תעשיות 10 אלקטרוכימיות וסעיף 7.6 להסכם

30. בסעיף 6.7 להסכם רכישת המתחם, מצהיר הקונה (המשיבה 2, שפעלה כאמור בשם המשיבה 1) כי הוא מודע לזיהום המתחם ונוטל על עצמו אחריות בלעדית לטיפול בזיהום.

"ידוע לקונה כי במקרקעין ובממכר עצמו נמצאים וימצאו במועד הקובע, **חומרים מסוכנים** ללא בקרה בהיקף מהותי (לרבות טארס, VCM, EDC, כספית ועוד). כן ידוע לקונה כי יתכן ויש **זיהום ממשי במקרקעין**. ... **ידוע לקונה כי האחריות הבלעדית לטיפול ו/או פינוי החומרים המסוכנים והזיהום המקרקעין**, ככל שקיימים, כמו גם האחריות על החזקת הממכר (מובן שלרבות המטלטלין שבמקרקעין) בהתאם לדרישות והנחיות הרשויות, לרבות המשרד להגנת הסביבה, **מוטלת על הקונה**, כאשר החברה ו/או המפרק ו/או המנהל המיוחדים פטורים מכל

אחריות ו/או חבות בקשר עם טיפול ו/או פינוי החומרים המסוכנים והזיהום המקרקעין ובקשר עם עמידה בדרישות המשרד להגנת הסביבה בנוגע לממכר..." (ההדגשות במקור)

31. במרץ 2016, פנתה העמותה למשרד להגנת הסביבה בבקשה לדעת מהן ההוראות והדרישות שניתנו לחברה בעניין טיהור הקרקע ואת לוחות הזמנים להם היא מחויבת. העמותה נתקלה בהתנגדות לחשיפת מידע גם כאן, והופנתה להגיש בקשה לקבלת מידע על פי חוק חופש המידע וביום 28.3.2016 הגישה בקשה כזו.

32. הבקשה הנ"ל לא נענתה, אבל מתוך ההתכתבויות שהתנהלו, נמסר לעמותה ע"י המשרד להגנת הסביבה כי:

"הסקרים המלאים התקבלו אצלנו לפני כחודש (ביוני 2016), נבדקו על ידי הצוות המקצועי שכולל את רשות המים, אגף לשמירת הסביבה החופית, אגף קרקעות והמחוז ועל הבסיס שלהם יאושר בימים הקרובים מתווה לסקר סיכונים (מכתב יצא לחברה ביום א הקרוב). בפנייתכם הראשונה, לפחות התגובה של המחוז לחופש המידע הייתה כי אין את כל הממצאים ואנו ממתנינים לדוח המלא. כעת, כשיש את הדוח המלא והוא נבדק ביקשתי מנציגת המחוז שתעבירו לחופש המידע. מבחינתנו אין מניעה להעבירו בכפוף לנדרש בחוק חופש המידע. הסקר המלא יועבר ביום א לאחראים לנושא במשרד. סקר הסיכונים ייקח כחודשיים ואנו מעריכים כי באוקטובר יהיו תוצאות – לרבות הצעת תכנית לטיפול. כפי שאמרתי בישיבה בעיריית עכו, נערוך דיון עם בעלי העניין בהצעות השיקום ובממצאי סקר הסיכונים לכשיתקבלו".

33. בקשת העמותה לקבלת הסקר נדחתה בהחלטת המשרד להגנת הסביבה מיום 5.9.2016, ושוב ב- 19.2.2017 וב- 11.6.2017 בטענה כי לסקר דרושות עוד השלמות.

נספח 11: פניות והתכתבויות של עמותת אזרחים למען הסביבה לקבלת מידע בעניין ניקוי שטח המפעל

34. בשנת 2017 אושרה לתוקף תוכנית המתאר של עכו (ג/21535), אשר שינתה את יעוד הקרקע למגורים, מסחר ותיירות. התכנית כוללת הנחיות מיוחדות לאיתור קרקעות מזוהמות במתחם ומתנה את פיתוח השטח באישור המשרד להגנת הסביבה.

35. נציין, בטרם סיומו של פרק זה, כי כל ניסיונות המבקשים לקבל את מלוא החומרים הרלבנטיים מהמשיבות או מהרשויות – עלו בתוהו. משכך, שומרים לעצמם המבקשים את הזכות להשלים את פירוט השתלשלות העניינים בהתאם למסמכים שיגולו במסגרת ההליך.

1. זיהום הקרקע ומי התהום במתחם – מימצאי סקרים ודו"חות ניטור

36. במתחם תעשיות אלקטרוכימיות בוצעו מספר סבבים של בדיקות וסקרי קרקע, חלקם עוד בתקופה שהמפעל היה פעיל. ממצאי הבדיקות מפורטים בחוות דעת בריל, המצורפת לבקשה זו.

37. על-פי חוות הדעת, הזיהום החמור ביותר והייחודי לאתר הוא הריכוז הגבוה של כספית בקרקע. מקור הכספית בשפכים של תהליך האלקטרוליזה, שנעשה בתאי כספית, ואשר באמצעותו הפיק המפעל כלור ממי הים. שפכים אלו הועברו למתקן טיפול, וממנו לבריכות שיקוע, שבתחילה לא היו אטומות. חלק מהבוצה, עם משקעי הכספית, פונה לרמת חובב אך חלקה נשאר באתר ללא טיפול מתאים והיווה

מקור לזיהום קרקע ומי תהום. שקים וחביות של בוצה נראו בשטח המפעל גם בשנת 2010, שנים אחרי פינוי הרעלים מהמפעל על ידי המשרד להגנת הסביבה.

38. המומחית מפרטת, כי כספית, שאחד ממקורות החשיפה העיקריים אליה הוא מאכילת דגים, היא חומר מסוכן אשר חשיפה אליו ברמות גבוהות עלולה לפגוע במוח, בלב, בכליות, בבריאות ובמערכת החיסון של אנשים בכל הגילאים ולגרום לתסמינים קשים החל מקשיי דיבור ועקצוצים בגפיים, ועד אובדן קוגניטיבי, הזיות, תרדמת ומוות. הכספית מתרכבת על-ידי מיקרואורגניזמים בקרקע או בים למתיל-כספית, שמצטבר בשרשרת המזון, ואשר רמות גבוהות שלו בזרם הדם של עוברים וילדים קטנים עלולות לפגוע במערכת העצבים המתפתחת שלהם, ולהשפיע על יכולתם לחשוב וללמוד. בארה"ב, הסיכון הוביל להגבלות על דיג ואכילה של מיני דגי אוקינוס רבים, שבגופם התגלו ריכוזי כספית ניכרים.

39. בנוסף לכספית נמצא בקרקע זיהום בחומרים רבים בהם חומרים אורגנים מוכלרים, מתכות, דלקים וחומרי הדברה, שמקורם בשפכים מאתרי הייצור השונים במפעל, שלא טופלו והוזרמו לים, לשטחים פתוחים בצפון ובדרום המפעל.

40. במסגרת סקר שנערך על ידי חברת LDD בשטח המפעל, בשנת 2014, נדגמו 445 דוגמאות קרקע שבהן נמצאו ריכוזי זיהום גבוהים. מבצעי הסקר חישבו כי כמות הקרקע המזהמת שיידרש לטפל בה היא בין 140,000 – 260,000 מ"ק. היקף הטיפול תלוי ברמת הטיהור הנדרשת, שכן רמת הטיהור הנדרשת בקרקע למגורים גבוהה מרמת הטיהור הנדרשת בקרקע לתעשייה. ריכוזים גבוהים של כספית ומזהמים אחרים נמצאו גם בסקר קרקע מצפון למתחם (להלן: **מתחם גב ים**).

41. זיהום גבוה של מי התהום בכספית דווח כבר בסקר משנת 2001, שאף ציין, שמי התהום משטח המתחם זורמים לכיוון הים. בסקרים משנת 2014 נמצא זיהום גבוה של מי התהום בחומרים אורגנים מוכלרים ומתכות כבדות, לרבות ארסן, כספית ועופרת. חומרים אלו נמצאו גם בסקר שנערך בשנת 2017 במתחם גב ים. הסקר במתחם גב ים המליץ על השלמת החקירה באמצעות 15 בארות נוספות.

42. בשנת 2016 נערכה חקירה סביבתית נרחבת, שכללה סקרי קרקע וגז קרקע, סקר מי תהום בכמה עומקים במוקדי הזיהום שבשטח המתחם, סקר מי התהום חופיים ובדיקות של מי הים בסמוך לחוף. במסגרת החקירה הסביבתית נקדחו בשטח המתחם עשרים קידוחי ניטור לעומקים שונים, בוצע דיגום של מי התהום החופיים ודיגום של מי הים במקביל לרצועת הקידוחים החופיים. ממצאי החקירה חזרו והעידו שמדובר בזיהום מי תהום מהחומרים שנתגלו עד כה בישראל, וכי הזיהום מתנקז ישירות אל הים. המזהמים העיקריים שנמצאו כוללים חומרים מסרטנים ורעילים ביותר, רובם נדיפים, בריכוזים הגבוהים בשלושה עד שישה סדרי גודל מהריכוז המירבי המותר בתקן הישראלי למי שתייה, וביניהם ארסן בריכוז של פי 2,600 מהמותר בתקן הישראלי למי שתייה וכספית בריכוז מקסימלי של 400 מק"ל, שהוא פי 400 מהריכוז המותר בתקן. מזהמים, ובעיקר כספית, ויניל כלוריד ודי-כלורו-אתן-1,2 נמצאו גם בדיגום של מי התהום החופיים ובדיגום של מי הים בחוף הסמוך.

2.ב. הזיהום החמור של מי הים והדגים במפרץ עכו בכספית ומזהמים אחרים

43. חוות דעת בריל מציגה ממצאי בדיקות מזהמים, לרבות מתכות כבדות, שנמצאו בקרקעית, במי הים וברקמות דגי מאכל באזור עכו (אזור צפון מפרץ חיפה). הנתונים מתבססים על תוכנית הניטור הלאומית שמבצע המכון לחקר ימים ואגמים (להלן: **חיא"ל**) החל משנת 1977, כמו גם על חוות דעתו

של ד"ר דרור צוראל מהמשרד להגנת הסביבה, שנכתבה בשנת 2018 ועל מכתבה של מנהלת תחום שיקום מקורות מים מזוהמים ברשות המים, מספטמבר 2019.

44. מדו"חות ניטור הים התיכון של חיא"ל משנת 2017, עולה כי במי התהום הרדודים, במי הים הרדודים ובקרקעית הים, בחוף שמול מתחם תעשיות אלקטרוכימיות, יש כמויות חריגות של כספית כללית, מתי-ל-כספית ומזהמים חמורים נוספים, וכי ריכוז הכספית בדגים, רכיכות וסדימנטים בצפון מפרץ חיפה גדולים משמעותית מהריכוזים של אותם מינים מאזורים אחרים לאורך החוף, לרבות בפרטים מדרום מפרץ חיפה.

45. הנתונים שהצטברו, הצביעו על כך שהחל משנת 1985 חלה ירידה משמעותית בריכוז הכספית בדגי עכו ובקרקעית הים⁶. אלא שבעוד, שריכוז הכספית בקרקעית המשיך לרדת, ריכוז הכספית בדגים, החל משנת 2006, נמצא דווקא במגמת עליה. ריכוז שיא של כספית בדגים נרשם בשנת 2012. בחלק מהדגים הריכוז עבר את התקן המחמיר של האיחוד האירופי לכספית בדגי מאכל, העומד על 1 מיקרוגרם לגרם. ממצאים אלו הובילו את המשרד להגנת הסביבה לייזום מחקר שבוצע ע"י חיא"ל, שמטרתו הייתה איתור מקור הכספית בדגי עכו.

46. בין השנים 2014-2017 החלה מגמת ירידה בריכוז הכספית בדגים. מדעני חיא"ל והמשרד להגנת הסביבה מייחסים את הירידה לכך שמדובר בשנות בצורת. ההתאמה בין ריכוז הכספית בדגים למצב הגשמים מחזקת לדעתם את החשד שמקור הכספית בים הוא בדליפת מי התהום המזוהמים, המתגברת בשנים גשומות.

47. ריכוזים גבוהים בסדר גודל של כספית נמצאו במאקרו-אצות בעכו, החיות על הסלעים, ובפלנקטון מזוהם, שאינם באים במגע עם הקרקע. ממצאים אלו מעידים על כך שמקור הכספית הזמינה ביולוגית במי הים אינו קרקעית הים אלא דווקא מי התהום המזוהמים, שדלפו למים. הפלנקטון המזוהם בכספית נע עם זרמי הים, ונמצא שהוא מעביר את הזיהום צפונה עד אזור שבי ציון.

48. הממצאים הביולוגיים מעידים על כך שבים באזור חופי עכו יש חדירה פעילה של כספית חדשה. מבצעי המחקר הצביעו חד משמעית על כך שהמקור העיקרי של כספית הנמדדת בחי והצומח הימי בעכו הוא מי התהום המזוהמים באתר המפעל הנטוש ובחוף הסמוך לו.

49. ממסמכים שהועברו לידי המבקשים מהמשרד להגנת הסביבה, בעקבות בקשות חופש מידע, עולה כי בסקר שבוצע על-ידי חברת ERM אשר מומן על-ידי המשיבה 1 (הסקר עצמו לא נמסר למבקשים), נמצאו במי הים הסמוכים לאתר שני חומרים מסרטינים, שמקורם בעבודת המפעל ואשר נמצאו בריכוזים גבוהים גם מי התהום. ריכוזים מדידים של חומרים אלו בים, מצביעים על כניסה מתמשכת של המזהמים לים, מכיוון שמדובר בחומרים נדיפים, שאינם מחזיקים מעמד לאורך זמן במי הים.

50. מסקנות עורכי סקר ERM, שהוגשו למשרד להגנת הסביבה באפריל 2017 היו כי שטף דליפת הכספית וויניל כלוריד מהאתר לים נמוך ואינו מסכן את הרוחצים בחוף ובחופים סמוכים ואת הסביבה הימית. אך מדעני חיא"ל, להם הוצגו הממצאים, ביקרו הן את שיטות המדידה בסקר והן את תקפות המסקנות, שהתבססו על נתונים בשנת בצורת רביעית ולכן אינם מייצגים. טענות ERM נדחו גם כיוון,

⁶ הירידה בריכוז הכספית בדגים ובקרקעית הים מאז 1985 מיוחס להתחלת טיפול בשפכי המפעל, הפסקת ההזרמה לים ופיזור הכספית בסערות חורף

שאינן עולות בקנה אחד עם מחקרים שהראו, כי כספית מצטברת בגופם של יצורים ימיים כבר בחשיפה לריכוזי כספית מומסת נמוכים מהריכוז שנמדד ע"י ERM במי הים.

נספח 12: חו"ד ד"ר דרור צוראל מיום 5.6.18

נספח 13: מכתב מנהלת תחום שיקום מקורות מים מזוהמים למנהלת אגף התפלה ברשות המים

מיום 18.9.19

3.ב. ההשפעות החמורות של זיהום הכספית על בריאות הציבור והסביבה

51. הצטברות כספית במעלה שרשרת המזון הימית (Bioaccumulation), שיוצרת סיכון משמעותי לאנשים, כתוצאה מאכילת דגים או עופות, שבגופם ריכוזי כספית גבוהים, היא בעיה ידועה בעולם.

52. חוות דעת נתניהו וחוות דעת בריל מפרטות בהרחבה את ההשפעה הבריאותית-סביבתית הקשות של כספית ומתיל כספית. מחוות דעת בריל עולה כי על-פי ה-EPA, חשיפה גבוהה לכספית עלולה לפגוע במוח, בלב, בכליות, בריאות ובמערכת החיסון של אנשים בכל הגילאים. התסמינים של הרעלת כספית הם החל מקשיי דיבור ועייפות ועד נזקים קוגניטיביים, הזיות, תרדמת ומוות.

53. אוכלוסיות רגישות במיוחד לזיהום בכספית הן נשים הרות. מחקרים, שתוצאותיהם מובאים בחוות דעת נתניהו, מצביעים על כך שמתיל כספית הוא חומר נוירוטוקסיקלי התפתחותי, שצריכתו על-ידי נשים הרות גורמת לתחלואה בכלל ולירידה באינטליגנציה של הילודים. כך, לדוגמה, נמצא כי הכפלה של ריכוז הכספית בדם הטבורי גורמת לירידה של 1.5 נקודת IQ. כתוצאה מכך לפגיעה בפריון הכלכלי של הילודים לאורך שנות חייהם.

54. התקנים לריכוז כספית בדגים נבחנים היום מחדש במדינות שונות, כשהמגמה הכללית היא להמליץ על הגבלת כמות הדגים הנצרכת בהתאם למאפייני אוכלוסיות שונות, כגון נשים בהריון או ילדים. הסיכון הוביל להטלת מגבלות על דיג ועל צריכת דגים מסוגים שונים.

55. לדוגמה, עולה מחוות דעת בריל, כי בארה"ב בלבד נסגרו לדיג בגלל זיהום כספית, יותר משלושת אלפים אגמים והוטלו הגבלות על דיג ועל אכילת מינים רבים של דגי אוקיינוס הנגועים בריכוזים ניכרים של כספית. לאחרונה, ביולי 2019, אומצו בארה"ב המלצות לצריכת דגים, בהתאם למאפייני אוכלוסיות שונות.

56. בארץ, לאור ממצאי הניטור הלאומי של הים התיכון, שהעידו על עליה בריכוז הכספית הנמדד ברקמות דגי מאכל מאזור מפרץ עכו והחשד שעלה לדליפה של כספית ממתחם תעשיות אלקטרוכימיות לים, שלח מנהל היחידה הארצית להגנת הסביבה הימית, מר רני עמיר, ביום 24.6.15 מכתב דחוף למשרד הבריאות, משרד החקלאות, משרד הפנים ועיריית עכו, שכלל את ההמלצות הבאות:

"אדגיש כי האזור המזוהם אינו חוף מוכרז כחוף, אך מדובר בחוף שהגישה אליו חופשית מצפון ומדרום לכל אדם. לפיכך, אנו ממליצים להציב שילוט מיידע ומתרה לגבי זיהום החוף ומימי החוף, הכרזת החוף כאסור לרחצה ושילוט מתאים וכן לגדר את קטע החוף המזוהם מצפון ומדרום. בנוסף אנו ממליצים למשרד הבריאות ולעיריית עכו, לבצע דיגום דומה של כספית בחופי הרחצה המוכרזים של עכו, בהקדם. לבסוף לדעתנו, לאור ממצאי הניטור הלאומי על חריגות מהריכוז המותר של כספית אורגנית בכ-19% מדגי המאכל בצפון מפרץ חיפה, על אגף הדיג להוציא הנחיה גורפת לאיסור דיג בצפון מפרץ עכו ולאכפה, עד להודעה

חדשה. לידיעתכם, כי כבר לפני מספר שבועות נעשתה פנייה לחברת "דלק" המחזיקה בשטח, להיכנס למהלך של סקר סיכונים במטרה לבצע שיקום השטח".

נספח 14: מכתבו של מנהל היחידה הארצית להגנת הסביבה הימית מיום 24.6.15

57. ביום 30.6.15 פנתה עמותת אזרחים למען הסביבה לראש עיריית עכו, ראש שירותי בריאות הציבור במשרד הבריאות ומנהל אגף הדיג במשרד החקלאות בדרישה ליישם את ההמלצות הנ"ל.

נספח 15: מכתב עמותת אזרחים למען הסביבה מיום 30.6.15

58. לאחר כשנה, ביום 2.6.16, הודיע ראש שירותי בריאות הציבור, פרופ' איתמר גרוטו, למנכ"ל המשרד להגנת הסביבה, כי בעקבות המידע שנשלח אליהם, המשרד הזמין דיגומים בחול ובמים של החופים המוכרזים בעכו, שתוצאותיהם העידו על זיהום מתמשך ומדאיג ביותר של כספית במפרץ עכו. בעקבות זאת דרש משרד הבריאות לאסור על דיג במפרץ:

"לאור תוצאות המעידות על זיהום החוף, הים והמדגה בכספית, משרד הבריאות דרש איסור דיג במפרץ עכו, וזאת כדי למנוע סיכון לבריאות הציבור מצריכה של דגים המכילים ריכוזים גבוהים של כספית. יש לציין כי למיטב ידיעתנו קיימים קשיים באכיפת האיסור האמור לעיל ע"י משרד החקלאות. הזיהום המתמשך במפרץ עכו עלול לגרום לחשיפה של הציבור לכספית, הן כתוצאה מצריכת דגים והן כתוצאה משהייה בחופים המוכרזים. לאור ההחמרה שנצפתה לאחרונה ברמת הזיהום, עולה הצורך הדחוף למנוע המשך הזיהום במפרץ עכו כמו גם קידום השיקום הסביבתי הנדרש".

נספח 16: מכתבו של ראש שירותי בריאות הציבור מיום 5.4.16

59. אזהרות על הסיכון לבריאות הציבור החשוף לאכילת הדגים ולציבור המתרחצים בחוף, בגלל הצטברות כספית בדגה, נכללו גם בדו"ח 2016-2017 של רשות המים.

60. סיכון החשיפה לזיהום כספית והזיהום במי התהום הוביל, בין היתר, לפסילת החלופה של הקמת מתקן התפלה גליל מערבי (תת"ל 90), במתחם. חוות דעת שנתנו במסגרת קידום התכנית קבעו שהקמת המתקן בשטח המתחם או בקרבתו עלול לסכן את בריאות העובדים שיקימו אותו, גם בגלל הכספית וגם החומרים הנדיפים האחרים.

61. נציין, כי למרות האזהרות והדרישות, הדיג עדיין מותר, החוף לא מגודר ולא יצאה ידיעת אזהרה לציבור.

4.ב. גרירת הרגליים של המשיבה במילוי דרישות הרשויות

62. עמותת צלול פנתה ביום 25.7.2018 למנהל רשות המים, למנכ"ל המשרד להגנת הסביבה ולמנכ"ל משרד הבריאות בבקשה לאכוף על חברת דלק לנקות לאלתר את מתחם מפעל תעשיות אלקטרוכימיות.

63. בפניה צויין, כי ככל הידוע לעמותת צלול, הועברו למשרד להגנת הסביבה במהלך 2017, תוצאות חלקיות בלבד של סקר קרקע וסקר סיכונים, שבוצע על-ידי חברת Environmental Resources Management (ERM) בעקבות דרישת המשרד, במימון המשיבה 1 ובהנחיית רשות המים. דרישות

המשרד להגנת הסביבה ורשות המים לביצוע השלמות לסקר, נתקלו בסחבת, בגרירת רגליים ובסירוב להעביר את התוצאות המלאות.

64. ביום 8.8.18 השיב מנהל אגף איכות המים ברשות המים, מר גיא רשף, לפניה. לדבריו, המשרד להגנת הסביבה ורשות המים פועלים במשותף מול המשיבה 1 ומציבים לה דרישות במטרה להשלים את איתור ותיחום הזיהום באתר, וזאת לקראת השלמת סקר סיכונים וביצוע פעולות שיקום. הוא עדכן, כי ביום 31.7.18 התקיימה ישיבה עם נציגי המשיבה 1 בעניין המשך מילוי הדרישות, וכי: "לסיכום ניתן לומר שקצב ביצוע העבודה אינו הקצב הרצוי, אולם עד כה הדברים מתבצעים בצורה מקצועית ואנחנו עוקבים אחר הנושא ומוודאים שהדברים יעשו".

65. ביום 22.10.18 התקבלה גם תשובת המשרד להגנת הסביבה, על פיה החברה נדרשה לקדם את סקרי הקרקע במקום ותכניות לשיקום, אך "ההתקדמות שנעשתה עד כה בהיבט זה אינה מספקת, גם אם מורכבות הזיהום באתר נלקחת בחשבון". בנוסף, נמסר בעקבות פגישות עם נציגי המשיבה 1, נקבע מתווה להשלמות המידע על הזיהום והושמעו הצהרות על כוונה לקדם את השלמת המידע על הזיהום.

66. ביום 10.4.19 נעשתה על-ידי עמותת צלול וארגוני סביבה נוספים בגליל המערבי פניה נוספת למנהל רשות המים⁷, בבקשה לקבל פרטים בדבר התקדמות המהלכים לניקוי הקרקעות המזוהמות, הן אלו שבבעלות בבעלות חברת דלק ים מעגן והן אלו שמצפון להן, בבעלות חברת גב-ים. הפניה הועברה לכל הפחות לחברת גב-ים שהשיבה על הפניה ישירות לעותרת, אך לא נענתה ישירות על-ידי רשות המים או על-ידי המשיבה 1.

נספח 17: מכתב עמותת צלול מיום 25.7.18, תשובת רשות המים מיום 8.8.18 ותשובת המשרד להגנת הסביבה מיום 22.10.18

נספח 18: מכתב עמותת צלול למנהל רשות המים מיום 10.4.19

67. ביום 24.7.19 שלחו המשיבה 1 וחברת גב-ים מכתב תגובה להאשמות שהפנה המשרד להגנת הסביבה למשיבה 1, במכתב שנשלח ביום 16.7.19⁸, על פיהן היא גוררת את רגליה ולא מקדמות בקצב סביר את הטיפול בקרקעות המזוהמות. המשיבה 1 וחברת גב ים הכחישו את ההאשמות.

68. המשיבה 1 וחברת גב-ים הלינו בתשובתן על עמדת המשרד להגנת הסביבה, כי הוראות תכנית המתאר לא מאפשרות לקדם תכנון מפורט במתחם לפני שיאושרו תכניות לשיקום הקרקע ומי התהום במתחם וברצועת החוף:

"במכתב שבסימוכין, ... נטען כי נוכח הוראות תכנית המתאר אין מקום להתקדם עם תכנון מפורט עד לאישור תכנית שיקום לאתר ולרצועת החוף (קרקע ומי תהום) שתבטיח כי ניתן יהיה לעשות שימוש בשטח ללא סיכון לציבור וכי תכנית השיקום צריכה להיות מוגשת ומאושרת על ידי הרשויות..."

69. מתשובתה של המשיבה 1 עולה התנערות גורפת מהחובה, שלקחה על עצמה בהסכם הרכישה, לטהר את הקרקע ומחובתה למנוע נזקים לציבור מדליפת הזיהום לחוף ולים. המשיבה 1, הממוקדת בקידום השאת רווחיה מבניה בשטח המתחם, טוענת בפני המשרד להגנת הסביבה כי כל שנדרש ממנה, עד שלב

⁷ בתאריך בראש המכתב נפלה טעות. רשום 10.4.18, כשהמכתב נשלח ביום 10.4.19
⁸ מכתב המשרד להגנת הסביבה מיום 16.7.19 לא נמצא בידי המבקשים, למרות בקשות חופש מידע שהוגשו למשרד עוד ביום 13.6.19, לפני למעלה מחצי שנה.

הדיון בתכנית מפורטת, על-פי תוכנית המתאר, הוא הצגת סקר קרקע. עוד נטען כי גם על-פי מדיניות המשרד לא חלה עליה בשלב התכנון כל חובה חוץ מהגשת סקר היסטורי מפורט, ולבקשת המשרד גם סקר גזי קרקע, שתוצאותיהם יוטמעו במסמכי התכנון. את תכנית השיקום מבקשת המשיבה 1 לדחות לשלב הרישוי.

נספח 19: מכתב המשיבה 1 וחברת גב-ים למשרד להגנת הסביבה מיום 24.7.19

70. ביום 25.6.19 פנתה עמותת צלול למנכ"ל המשיבה 1 ולחברי דירקטוריון החברה בדרישה לסילוק המפגע של זליגת זיהום מהמתחם למפרץ עכו. הפניה כללה גם בקשה למידע לגבי השלמות הסקרים שנדרשו על-ידי המשרד להגנת הסביבה ורשות המים, האמצעים שנקטו על ידי המשיבה 1 כדי לנטר ולמנוע דליפות למי התהום הרדודים ולמפרץ עכו ולוחות זמנים עדכניים לסילוק המפגעים. כן, התבקש פירוט באשר לתכנית הפיצוי של החברה לנפגעים מהמפגע.

נספח 20: מכתב עמותת צלול למשיבה 1 מיום 25.6.19

71. הפניה לא נענתה עד עצם היום הזה.

ג. חוות דעת מומחים

72. כמפורט ברישא לבקשת האישור, לבקשה מצורפות שתי חוות דעת (להלן: **חוות הדעת**), חוות דעת בריל בנושא זיהום קרקע, וחוות דעת נתניהו בנושא כלכלה וכלכלת סביבה.

73. חוות דעת אלו מבססות את הטענה כי מחדל המשיבות למנוע את דליפת הזיהום ממתחם תעשיות אלקטרוכימיות לסביבה החופית ולים גורם לנזק מתמשך לציבור ולסביבה, לרבות סיכון בריאות הציבור ומניעת הנאה מהחוף ומהים.

ג.1. חוות דעת בנושא זיהום הסביבה החופית ומי הים

74. גב' בריל היא מהנדסת סביבה ושמאית מקרקעין, בעלת תואר שני בהנדסה סביבתית מאוניברסיטת קונטיקט בארה"ב ובעלת מומחיות של למעלה מ-20 שנה בנושא זיהום קרקע ומים.

75. הגב' בריל צברה ניסיון רב ומגוון בתחומי התכנון, איתור ואפיון מזהמים בקרקע, לרבות גז קרקע וזיהום מי תהום, הערכת חלופות ופיתוח תכניות שיקום, לרבות ניתוח סיכונים סביבתיים במקרקעין, כמו סיכונים הנובעים מזיהום קרקע, עלויות טיפול ושיקום במפגעים סביבתיים ודרישות תכנון ורישוי, וההשפעה שלהם על השווי.

76. משחוות הדעת המפורטות מצויה בפני בית המשפט הנכבד, מתבקש הוא לראות בה חלק בלתי נפרד מהטיעון העובדתי שבבקשה זו.

77. על מנת שלא לייגע בחזרות בלתי נדרשות, נביא כאן את עיקרי חוות דעת בתמצית בלבד.

78. חוות דעתה של הגב' בריל מתארת את ההיסטוריה של מפעל תעשיות אלקטרוכימיות והאירועים הסביבתיים המרכזיים שאירעו מאז הקמתו, את המוצרים שיוצרו בו, הזיהום שהצטבר בשטחו והסכנות שמשקפות מהם ובעיקר מזיהום הכספית, שהוא הזיהום החמור והייחודי לאתר זה. הממצאים המובאים בחוות הדעת בעניין זיהום הקרקע וזיהום מי התהום במתחם, המתבססים על ממצאי סקרים ודו"חות הניטור שבוצעו בשטח לאורך השנים, פורטו לעיל בפרק ב.1. ולכן לא נחזור עליהם כאן.

79. היא מתייחסת גם למוזהמים שנפלטו מהמפעל לאוויר ולסקרי גזי קרקע שבוצעו במתחם. מחוות הדעת עולה כי הזיהום הנרחב במי התהום גרם להיווצרות גזי קרקע בריכוזים גבוהים המסכנים אפילו את החשופים לאוויר באזור תעשייה או מגורים ומהווים סיכון חמור של חדירת גזים מסוכנים למבנים תת קרקעיים.

80. חוות הדעת מצביעה על הממצאים על פיהם זיהום מי הים, שמקורו בדליפה מהמתחם, גורם להיווצרות בעיה, שידועה ממקומות אחרים בעולם, של הצטברות כספית במעלה שרשרת המזון. תופעה שהובילה בארצות הברית להטלת מגבלות על דיג וצריכת דגים מסוגים שונים לפי קבוצות סיכון באוכלוסיה. חוות הדעת מציינת את המלצות המשרד להגנת הסביבה משנת 2015 לרשות המקומית ולמשרד הבריאות לבצע מספר צעדי מנע מפני פגיעה בציבור, לרבות הצבת שילוט המזהיר מפני הזיהום בים ובחוף, הכרזת החוף שמול המתחם כאסור לרחצה ולגדרו, לבצע דיגומי כספית בחופי הרחצה בעיר ולאסור דיג בצפון מפרץ חיפה.

81. היא סוקרת גם את המצב התכנוני הסטטוטורי בשטח, לרבות תכנית האב לעיר ותכנית המתאר הכוללת שאושרה בעיר בשנת 2017.

82. כמו כן, נסקרת הערכה של עלויות שיקום למתחם, שנעשתה בשנת 2014 על-ידי חברת DHV, ומפורטים החוסרים בהערכה.

נספח 21: הערכת עלויות שיקום קרקע במפעל תעשיות אלקטרוכימיות מיום 13.5.14

83. לצורך קבלת סדרי גודל לגבי עלויות טיהור מי תהום מזהמים, מובאת הערכה של עלות הטיפול במי תהום מזהמים בחומרים אורגניים מוכלרים באתר תע"ש מגן. עלות הטיפול, הכולל כשנתיים של הזרקת מחמצנים ו-20 שנות שאיבה וטיפול, מוערכת בכ-142 מיליון ₪.

84. פרק מרכזי בחוות הדעת מתייחס לחלופות אפשריות לטיפול ושיקום.

85. הגב' בריל שוללת את הרלוונטיות של סקירת טכנולוגיות אפשריות לטיפול בקרקע המזוהמת ובמי התהום, שצורפה לדוח ממצאי חקירת הקרקע, גז הקרקע ומי התהום של LDD ו-ENVIRON.

86. לחלופין, בחנה הגב' בריל מחקרים רלוונטיים על שיקום קרקעות מזוהמות בכספית. היא סקרה את הטיפול שבוצע במפעלי ייצור PVC, באלבניה, שהשתמש בתאי כספית לאלקטרוליזה, שזיהמו את שטח המפעל וסביבתו בכספית, ובמפעל בארה"ב שאין בו זיהום בכספית, אך יש בו זיהום בחומרים אורגניים מוכלרים.

87. במפעל הנטוש באלבניה נמצאו בקרקע, במי התהום ובמים ריכוזים דומים לאלו שנמצאו במתחם תעשיות אלקטרוכימיות ובסביבתו. נמצא שם כי שיטת הטיפול הטובה ביותר בזיהום הכספית תהיה שילוב טכנולוגיות: הפרדה פיזיקלית, חפירה של קרקע מזוהמת, ייצוב והטמנה במטמנה סגורה (Confined Disposal Facility, CDF). לאור הדמיון, ממליצה חוות הדעת לבצע לימוד מקיף של השיקום שבוצע באלבניה, וזאת, טרם ביצוע טיפול בזיהום במתחם.

88. במפעל ה-PVC בדאלאור, ארה"ב, שבו תהליך הייצור היה מבוסס על גופרית ולא על כספית, הטיפול במי תהום כלל מערכת שאיבה וטיפול, pump and treat, המורכבת מ-17 בארות. בסך הכל לא הושג שם שיקום מלא של מי התהום, אך הערכות חמש שנתיות מצביעות על הצלחה בהגנה על בריאות הציבור והסביבה.

89. הגב' בריל מציינת במסקנות חוות הדעת, כי שיקום קרקעות מזוהמות בחומרים אורגנים ובכספית הינו תהליך מסובך וארוך, אך אפשרי ומוכח, אם כי בעיקר בתנאי מעבדה ופיילוט. היא מדגישה כי החלטות על שיטת הטיפול הרצויה צריכות להתבסס על המידע העדכני הקיים בתחום, בשונה ממה שהיה ידוע בעבר. היא מתריעה, **כי ככל שעובר הזמן והזיהום מתרחב, הליכי החקירה והטיפול ימשכו לאורך זמן ארוך יותר.**

90. בהמשך לאמור, גב' בריל מציינת כי הערכת עלויות השיקום על ידי המשיבות, בסכום כולל של 52 מיליון ₪, היא הערכת חסר מובהקת. לא בלבד שהערכה זו אינה כוללת טיפול במי התהום המזוהמים ובגזי קרקע, אלא שהיא מבוססת על הנחות עבודה מקלות ביותר, ואינה נתמכת בדיגומים בפועל בשטח ובסקר סיכונים.

91. כך, ציינה המומחית בפסקה 36 לחוות דעתה כי:

"הערכת העלויות של חברת DHV מבוססת על הנחות ולא על ממצאים וחסרה התייחסות לנושאים רבים כמו היקף השטח המזוהם, זיהום בחומרים מגוונים, השימוש העתידי בקרקע, עלויות עקיפות לטיפול, מחירון הטיפול בנאות חובב ועוד. ככל הנראה מדובר בהערכה ראשונית בלבד ולא ניתן להתייחס לעלויות אלה אפילו כסדר גודל לעלויות הצפויות.

92. בהקשר זה, כידוע, בשלב הדיון בבקשת האישור ממילא נדרשת רק הוכחה לכאורית של קיומו של נזק, הסבר כיצד ניתן במסגרת ההליך העיקרי לכמתו. ממילא, בטרם הועברו מלוא החומרים הדרושים מהמשיבות, לא ניתן לבצע אומדן מלא של המשאבים הדרושים לשיקום מלא של הקרקע ומי התהום.

93. הדברים הם בבחינת מקל וחומר בכל הנוגע לצווי עשה לשיקום נזקי מפגע סביבתי. במצב דברים זה, מובן כי על גורם המפגע לשאת במלוא העלויות של השיקום, לרבות אלו שיתבררו במהלך ביצוע עבודות השיקום (ודרך שגרה, מקום בו ניתנים צווי עשה, מתברר במהלך הביצוע של פסק הדין כי העלויות עולות על העלות המשוערת מלכתחילה).

94. יחד עם זאת, ניתן להעריך כבר עתה, על יסוד הנתונים הגלויים הקיימים, ומבלי לגרוע מזכות המבקשים להשלים את הטיעון בהקשר זה לאחר גילוי חומרים נוספים, כי עלויות שיקום הקרקע ומי התהום צפויות להגיע למספר מאות מיליוני ₪.

2.ג. חוות דעת על ההשלכות הכלכליות של זהום הסביבה החופית ומי הים

בכספית משטח מתחם תעשיות אלקטרוכימיות

95. ד"ר סיניה נתניהו, היא מומחית בכלכלת משאבי טבע וסביבה. חוות דעתה בוחנת את ההיבטים הכלכליים והכלכליים-סביבתיים של דליפת הזיהום ממתחם תעשיות אלקטרוכימיות לסביבה החופית ולמי הים.

96. ד"ר נתניהו שימשה בין השנים 2011-2018 כמדענית ראשית של המשרד להגנת הסביבה, ומתוקף תפקידה יזמה וליוותה, בשיתוף עם היחידה להגנת הסביבה הימית במשרד, מחקר שעסק בזיהוי מקורות הכספית שהתגלו בדיגומי הדגים במפרץ עכו, וזאת בעקבות חריגות שהתגלו בריכוזי הכספית בדגים.

97. משחוות הדעת המפורטת מצויה בפני בית המשפט הנכבד, מתבקש הוא לראות בה חלק בלתי נפרד מהטיעון העובדתי שבבקשה זו.

98. על מנת שלא ליגע בחזרות בלתי נדרשות, נעמוד על תמציתה בלבד כאן.

99. חוות דעתה של ד"ר נתניהו סוקרת את הנזקים מזיהום המתחם, המשפיעים על הסביבה הטבעית, גורמים מההנאה של הציבור משימוש במשאבי הטבע והסביבה, לרבות הנאתם של הדורות הבאים, ואשר ביכולתם לגרום גם לנזק לבריאות הציבור. היא מדגישה את הצורך לפעול ללא דיחוי להסרת המפגע ולעצירת זליגת הזיהום אל מעבר לתחום המתחם.

100. חוות הדעת סוקרת את ממצאי הניטור הלאומי של הים התיכון, בהם נמצאה, בין היתר, בשנת 2014, חריגה מהקו המנחה של שירות המזון הארצי לריכוז כספית בדגי מאכל בכ- 26% מהדגים החופיים שנדגמו באזור צפון מפרץ חיפה ועכו. מחקר שנעשה ביוזמת המשרד, בעקבות הממצאים, מצא שמי התהום הרדודים במתחם מזוהמים בכספית, וכי דליפת המים המזוהמים מהמתחם אל הים הם הגורם העיקרי לעליה בריכוזי כספית במיני הביוטה במימי המפרץ. ההשפעה בים זוהתה אף במרחק של 7 ק"מ צפונה מקו המתחם, באזור שבי ציון, ומיוחסת להגעת הכספית לאזור שבי ציון עם הפלנקטון וחלקיקים אחרים הנישאים עם הזרמים צפונה. עוד נמצא כי בעקבות שנים שחונות נצפית האטה בתנועת מי התהום המזוהמים לים, ובעקבותיה נצפתה לראשונה מגמת ירידה בריכוז הכספית בדגי מאכל.

101. בעקבות הממצאים הראשוניים של המחקר, המליץ המשרד להגנת הסביבה למשרד החקלאות, כבר ביוני 2015, על איסור דיג באזור. משרד הבריאות הצטרף להמלצה ביולי 2015, אך ההמלצות לא יושמו והדיג לא נאסר עד ליום כתיבת דוח זה.

102. חוות הדעת סוקרת את ההשפעות הבריאותיות של כספית ומתיל כספית. בין היתר נסקרת השפעה על יילודים, בעקבות חשיפת נשים הרות לכספית, בעת אכילת דגים, לרבות פגיעות נוירולוגיות שליליות בעקבות החשיפה עוד ברחם. מובאת עמדת משרד הבריאות, שהורה על שילוט המזהיר מהזיהום ואוסר על רחצה בחוף שמול המתחם וממליץ על איסור דייג במפרץ עכו, שטרם יושם בשל אי הסכמות בדבר סמכויות.

103. חוות הדעת מסווגת את הנזקים למספר קטגוריות: נזק למשאבי טבע סחירים (אבדן מי תהום ודגה למאכל) ושאינם סחירים (פגיעה במי הים, בחוף ובמגוון הביולוגי). כך לדוגמה, מניחה ד"ר נתניהו באופן שמרני שהזיהום גורם לגריעה של 0.8 מלמ"ק לשנה שיכלו להיות זמינים למשק המים. עוד מצביעה חוות הדעת על נזק למיני ביוטה שונים ולמארג המזון הימי באזור וכן על פגיעה בשירותי המערכת האקולוגית הימית בכלל. מגבלת שימוש בחופים בשל חול חוף מזוהם הוא נזק נוסף.. לצד אלו, מצביעה חוות הדעת על נזק לבריאות הציבור, אשר אותה קשה לאמוד בגלל מחסור בנתונים, למשל על אכילת דגים מקומיים. נזק זה יכול להתבטא בתחלואה בכלל ובירידה באינטליגנציה של ילודים כתוצאה מאכילת דגים ע"י נשים הרות – דבר שבתורו יביא לירידה בפריון הכלכלי של הפרט; ונזקים לפיתוח, כתוצאה מכך שטיהור הקרקע צפוי לקחת שנים ארוכות, בהן יידחה מועד מימוש פיתוח האזור על פי תכנית האב לעכו וכן עלולה להגרם פגיעה בתדמית העיר.

ד. הטיעון המשפטי

104. כידוע, בשלב בירור הבקשה לאישור תובענה ייצוגית, על המבקש מוטל הנטל להוכיח את קיומן הלכאורי של העוולות הנטענות. הליך האישור אינו המסגרת לבירור הטענות במלואן, אשר יבוררו בהליך המרכזי. דברים אלו חשובים ונכונים במיוחד במקרים בהם קיימים פערי מידע משמעותיים בין הצדדים, כבמקרה הנוכחי, בו למשיבים מידע רב אשר אינו גלוי וחשוף לציבור, ואשר יש לו נגיעה ישירה וברורה לסוגיות העומדות במוקד התובענה (ראו לדוגמא פסק דינו של כב' הש' מלצר בע"א 8037/06 **ברזילי נ' פרינר (הדס 1987) בע"מ** (4.9.2014) (להלן: "**עניין פרינר**") בעמ' 22, וההפניות שם; פסק דינו של כב' המשנה לנשיא (בדימ') ריבלין ברע"א 2128/09 **הפניקס חברה לביטוח בע"מ נ' רחמים עמוסי** (5.7.2012) (להלן: "**עניין עמוסי**"), סע' 15).

1.ד. צדק חלוקתי וסביבתי בדן הישראלי

105. התפישה של צדק סביבתי וחלוקתי כנורמות משפטיות התפתחה בדן הישראלי בד בבד עם המהפכה החוקתית בשנות התשעים, לצד שינוי תודעתי נרחב בכלל השיח המשפטי, הסביבתי והכלכלי. שינוי זה נבע מההבנה כי משאבי טבע וסביבה הם משאבים מוגבלים, שפעמים רבות לא ניתן לשקמם בצורה אפקטיבית לאחר שנפגעו, ובה בעת מההבנה כי סוגיית הקצאת המפגעים הסביבתיים והבטיחותיים היא מהמורכבות ביותר, משהמפגעים יכולים להחצין (externalize) את העלויות הנוצרות על ידם בצורה נרחבת, על ציבורים בלתי מסוימים, וכי ישנו קושי ממשי בהוכחה משפטית של הזיקה בין יוצר מפגעים בטיחותיים או סביבתיים לבין הניזוקים (וראו, לסקירה וניתוח של הספרות בהקשר זה עלי בוקשפן, איריס האן, גלעד רוט, "הענק וגנו - על חברות, דיני החברות ואיכות הסביבה" **משפט ועסקים** יג 101 (2010); אורן פרז, "ההשפעה של החשיבה הכלכלית על דיני איכות הסביבה בישראל: מבט ביקורתי" **עיוני משפט** לא 429 (2009); וראו לסקירה באשר להתפתחות הדן הבינלאומי בהקשר זה יובל שני, "הזכות לאיכות סביבה ראויה כזכות אדם במשפט הבינלאומי" **המשפט** ו (2001)).

106. מבלי להרחיב יתר על המידה באשר למסד התיאורטי העומד ביסוד ההכרה בשיקולים של צדק חלוקתי וסביבתי כשיקולים בעלי מעמד נורמטיבי, שחובה על הרשות להתייחס אליהם במסגרת קבלת ההחלטות הנעשית על ידה, נבקש להדגיש שלושה עקרונות בסיסיים העומדים ביסוד הצדק החלוקתי-סביבתי:

(1) יש להעדיף הסדרה שגורמת להפנמה אפקטיבית של החצנות סביבתיות ובטיחותיות. זאת, תחת ההנחה שבמקרים רבים, בנוגע לנזקים סביבתיים ובטיחותיים, כללים משפטיים של אחריות אקס-פוסט יהיו בלתי ישימים, נוכח קושי לישמם הלכה למעשה (בין אם בשל קושי בהוכחת הקשר הסיבתי, קושי באיתור הניזוקים, או חוסר יכולת של המזיקים לעמוד בדיעבד בעלויות של הנזק שנגרם בשל פעילותם);

(2) במסגרת ההחצנות יש להתחשב במכלול הנזקים, לרבות נזקים עקיפים הנובעים מהפגיעה בסביבה, ולרבות נזקים שקיימים פערי מידע באשר לעוצמתן הצפויה או להסתברות התרחשותם;

(3) יש לפעול להקצאה שוויונית של החשיפה למפגעים סביבתיים ובטיחותיים. משמע, אין להטיל את הנטל הנובע מהחשיפה למפגעים הסביבתיים והבטיחותיים רק על קבוצת אוכלוסיה מסוימת.

107. עקרונות הצדק הסביבתי נקלטו בצורה ברורה בחוק ובפסיקה. כך, מזה שני עשורים, הובילו המחוקקים מהלך נרחב להטמעת שיקולים של צדק חלוקתי וסביבתי במסגרת הדן על כל רבדיו,

לרבות דיני הנזיקין, דיני התכנון והבניה וחקיקה ייעודית נרחבת שתכליתה התמודדות עם מפגעים סביבתיים ובטיחותיים. בדומה, בתי המשפט מתייחסים לשיקולים של צדק חלוקתי וסביבתי ככלי פרשני, לצורך פרשנותו של הדין, כמו גם ככלי עזר לצורך בחינת סבירות פעילותה של הרשות. במישור התהליכי, על הרשות להראות שהיא שקלה שיקולים סביבתיים על יסוד תשתית עובדתית דרושה. משמע, על הרשות קיימת חובה אקטיבית לפעול למיפוי סיכונים סביבתיים (לדוגמא, במסגרת סקר סיכונים) טרם קבלת החלטתה. במישור המהותי, אי מתן משקל ראוי לשיקולים סביבתיים יכול להביא לבטלותה של ההחלטה המנהלית, ומקום בו היו בפני הרשות שתי חלופות, שבאחת ההגנה על שיקולי הסביבה משמעותית יותר, תידרש הרשות לתת טעם ממשי לבחינת החלופה הפוגענית יותר (ראו לסקירה מקיפה של השתלבות השיקול הסביבתי בשיקולים המנהליים, מכוח הדין המנהלי והכללי ומכוח חקיקה פרטיקולרית - מרשה גלפי, "שיפור ההגנה על איכות הסביבה: פרק ביישום עקרונות המשפט המנהלי" **מאזני משפט** ג' (2005); דניאל פיש, "צדק סביבתי בישראל: המפגש בין דיני זכויות האדם ודיני איכות הסביבה" **משפט וממשל** ז' 911 (2005)). בהמשך לכך, נפסק על ידי בית המשפט העליון כי אי הקצאה שוויונית של סיכונים סביבתיים ובטיחותיים יכולה להיות כלשעצמה טעם להתערבות בהחלטת הרשות המנהלית (ראו לדוגמא בג"ץ 8397/06 **אדוארדו נ' שר הביטחון**, פ"ד סב(2) 198 (2007)).

108. במסגרת זו, פרשיית מכל האמוניה בחיפה הביא למוקד תשומת הלב הציבורית והמשפטית את החשש כי עסקים גדולים ובעלי השפעה יעשו שימוש בהשפעה זו על מנת לקדם את ענייניהם אצל המאסדרים, תוך שהם מבטלים את המשקל האמיתי של סיכונים חומ"ס. בית המשפט העליון, בהציבו תמרון אזהרה בולט לכלל הערכאות הדנות במערכות יחסים שכאלו, הבהיר כי מקום בו קיימת קרבה בין המאסדר למפוקח מחד, והציבור שעלול להיפגע הוא כללי, בלתי מסוים ובלתי מאוגד, יש לקחת את עמדת המאסדר "עם קב חומטין", וכי יש לאמץ עקרונות סביבתיים ובראשם זיהרות מונעת, על מנת להבטיח את ההגנה על האינטרס הציבורי (ראו: רע"פ 4281/17 **חיפה כימיקלים בע"מ נ' עיריית חיפה** (27.7.2018)).

109. העיקרון הבסיסי, החולש על כלל דיני איכות הסביבה בישראל (ובמרבית המדינות המפותחות) הוא עקרון "המזהם משלם".

110. עקרון המזהם משלם מגלם את ההבנה שהדרך היעילה ביותר להביא להפנמת ההחצנות הנגרמות מזיהום היא הטלת החבות על היצרנים, היבואנים והמשווקים. עקרון זה זכה לביטויים בחקיקה ובפסיקה בהקשרים רבים. כך, עקרון זה הוא המביא לחבות המוחלטת המוטלת על מזהמים מקום בו נגרם נזק בגין הזיהום, הוא המצדיק הטלת חובות דיווח ושקיפות מוגברות על גורמים מזהמים, מכוחו ניתן להגביל את חופש העיסוק של גורמים אלו, להטיל עליהם חובות מוגברות לתכנון סביבתי ולצמצום פוטנציאל הסיכון הסביבתי וכיו"ב. זאת, שכן המזהמים המסחריים מהווים בה בעת "השוקל הטוב ביותר" (משמע, מי שמסוגל להפעיל את שיקול הדעת המיטבי ומסוגל לתכנן את המוצר באופן שיפחית את היקף הפגיעה הסביבתית) ו"מונע הנזק הטוב ביותר" (שכן להם הידע והמערך הארגוני המאפשר טיפול אפקטיבי בכמויות משמעותיות של מזהמים).

111. עמד על כך בית המשפט העליון בג"ץ 1756/10 **עיריית חולון נ' שר הפנים** (2.1.2013):

"החקיקה הסביבתית החדשה מושתתת כולה על עיקרון מאחד חשוב של צדק סביבתי, המטיל את מימון הטיפול והמחזור של פסולת על יצרניה [....] שהתכליות המגולמות ביסוד

העיקרון של "המזהם משלם" מתקיימות גם בעניין סילוק פסולת המפעל. בין תכליות אלה ניתן למנות שתיים מרכזיות: האחת - השגת צדק חברתי לפיו הגורם המזהם הוא שישא בעלויות הטיפול בזיהום, ולא כלל החברה [...]. השנייה - השגת התייעלות סביבתית באמצעות חיוב הגורם המזהם להפנים את עלויות הזיהום [...]. הפנמה כאמור תגרום לכך שהמזהם יפחית את ייצור הזיהום עד למינימום הכלכלי האפשרי מבחינתו [...]. בעולם ללא אגרת פינוי פסולת, אדישות המפעלים לכמות הפסולת שהם מייצרים היא לכאורה רציונלית לחלוטין מבחינה כלכלית."

112. בעוד ששיקולים של צדק סביבתי מאפשרים את המסגרת הדיונית והמושגית של הדיון במשפט וסביבה, יישומם מחייב פיקוח של **כל כלים רגולטורי** אשר יבטיח הגשמה של שיקולים אלו. בין כלים אלו ניתן למנות: (1) רגולציה ישירה; (2) מיסוי פיגוביאני (משמע, מיסים או היטלים המוטלים על מזיק שתכליתם להביא את המזיק להפנמת ההוצאות שבפעילותו); (3) אכיפה ופיקוח מנהליים, באמצעות עיצומים וסנקציות נוספות; (4) אכיפה ופיקוח פליליים; (5) **ואכיפה ופיקוח אזרחיים**.

113. כלי אחרון זה, של אכיפה אזרחית, משמעותי במיוחד בכל הנוגע למפגעים הנוצרים ממפעלים גדולים. מפעלים אלו, המצויים בעמדות כוח והשפעה, הם קבוצת אינטרס עם ייצוג יתר בפני המאסדר, והחשש, כי כוחם של מפעלים אלו, הן מול המאסדר, והן במסגרת האפשרות להתעלם מהוראות המאסדר ולהתבסס על כך שמשאבי האכיפה הציבורית מוגבלים, הם שמקימים את החשש המשמעותי ביותר למפגעים סביבתיים.

114. נפנה, אם כן, לעמוד על חשיבותו וטיבו של כלי זה להגנה על צדק סביבתי, הוא כלי התובענה הייצוגית.

2.ד. תובענות ייצוגיות ככלי מרכזי להגשמת צדק סביבתי

115. לתובענות ייצוגיות בתחום איכות הסביבה מקום חשוב במאמץ להגן על איכות סביבה ראויה.

116. תפקידו של בית המשפט בכל הנוגע לשמירה על הסביבה, ועל זכות האדם לסביבה נאותה הודגש בשנים האחרונות בשורה של פסקי דין (ר' למשל: ע"א 8116/99 **אדם טבע ודין - אגודה ישראלית להגנת הסביבה נ' הועדה המקומית לתכנון ובניה שומרון**, פ"ד נה(5) 196, 210 (2001); עע"מ 2273/03 **אי התכלת שותפות כללית נ' החברה להגנת הטבע** (7.12.06)).

117. בבג"ץ 4128/02 **אדם טבע ודין- אגודה ישראלית להגנת הסביבה נ' ראש ממשלת ישראל**, פ"ד נח(3) 503 (2004), הבהיר, בין היתר כב' הנשיא ברק כך:

"האדם הוא חלק מסביבתו. הוא מקיים עם סביבתו יחסי גומלין. הוא משפיע על סביבתו והוא מושפע ממנה. הקרקע, המים, האוויר הם היסודות לקיום האנושי.... הם הבסיס לקיום הפיזי. הם הבסיס לקיום הרוחני. איכות החיים נקבעת על-פי איכות הסביבה. אם לא נשמור על הסביבה, הסביבה לא תשמור עלינו. מכאן החשיבות הרבה - לכל פרט ופרט ולחברה ככלל - בשמירה על איכותה של הסביבה שבה מתנהלים חיינו..." (שם, עמ' 512-13)

118. על חשיבותה ותפקידה של התובענה הייצוגית בגין זיהומים סביבתיים עמד דר' בעז שנור בספרו **"תביעות נזיקין סביבתיות"** (2011), (עמ' 29):

"חוקים מינהליים הצליחו להפחית את זיהומי האוויר שאליהם אנו נחשפים; להקטין את כמות המזהמים בנהרות.... ובאופן כללי להפחית את הפגיעה שנגרמת לסביבה מפעילות האדם. עם זאת מאז תחילת שנות התשעים הולכת ומתפתחת ההכרה בהיותם של הכלים

המסורתיים שמעמידים דיני איכות הסביבה לא מספיקים לצורך התמודדות עם הבעיות הסביבתיות שהאדם יוצר. הגידול במספר הזיהומים הסביבתיים, הגברת המודעות לסכנות הנובעות מהם, ההכרה במגבלות המשפט המינהלי, עם הצורך לפצות את מי שנפגעו מחשש לזיהומים סביבתיים – כל אלו הביאו לעלייתם מחדש של דיני הנזיקין ככלי משמעותי לטיפול בבעיות הסביבה, בארץ ובעולם. בעשור האחרון, ובעיקר מאז חקיקתו של חוק תובענות ייצוגיות, תשס"ו-2006, אנו עדים להגשת מספר גדל והולך של תביעות נזיקיות אשר עוסקות בנוזקים הנגרמים מזיהומים סביבתיים"

וכן –

"יתרון מרכזי של תובענה ייצוגית הוא החיסכון העצום בעלויות אשר נובע מכך שתובענה אחת עשויה להחליף אלפי תביעות קטנות פרטניות. חיסכון זה יתבטא הן אצל התובעים, הן במערכת מתי המשפט והן אצל הנתבעים. התוצאה המעשית של החיסכון לתובעים היא שתביעות בגין נזקים שלא היו מוגשות כתביעות בודדות בגלל העלות הגבוהה של ניהול התביעה יחסית לערכה הכספי, יהיה אפשר להגישן עתה בשל ערכה הכספי המצרפי הגבוה של התביעה לעומת עלות ניהול תביעה שלא תעלה בהרבה ובשל היתרון לגודל שיש לניהול אחת מצרפית..." (שם, עמ' 501)

119. גם כב' השופט עמית הבהיר, ברע"פ 8487/11 חברת נמלי ישראל – פיתוח ונכסים בע"מ נ' מדינת ישראל – המשרד להגנת הסביבה (23.10.12), כך:

"מאחר שבשיקולי רווח וחסכון עסקי, אמצעי אפקטיבי להילחם בעבירות הנוגעות לאיכות הסביבה היא דרך כיסם של העסקים והתאגידים המזהמים באמצעים מנהליים, כגון הטלת עיצומים כספיים וחוב בהשבת המצב לקדמותו, וכן בדרך של אכיפה אזרחית כמו תובענות המוניות או תובענות ייצוגיות..."

120. גם כב' השופטת ברון ציינה, כי "ההליך הייצוגי נושא הערעור שלפנינו עניינו באסון סביבתי רחב היקף, שנגרם כתוצאה מדליפה של כחמישה מיליון ליטרים של נפט גולמי אל נחלי "רחם" ו"עברונה". חשיבותו הציבורית של הליך מסוג זה היא ברורה" (ע"א 7842/16 אדם טבע ודין – אגודה ישראלית להגנת הסביבה נ' לוי פירסק (27.9.2017)).

121. מסגרת דיונית זו יפה אף לעניינו. התובענה הייצוגית היא הכלי היחיד שיבטיח את הגשמות עקרון המזהם – משלם, היא תביא להפנמת ההוצאות הנגרמות על ידי המשיבות, והיא דרושה במיוחד, בשים לב לעובדה שהמשיבות, אשר היו מודעות היטב לעובדה שהן רוכשות קרקע מזוהמת במיוחד, נטלו על עצמן אחריות בלעדית לטפל בזיהום, כדי להשתמש בקרקע לצרכיהן, אך, לכאורה, משהשימוש אליו התכוונו לא יצא לפועל, החלו לגרור רגליים במימוש אחריותן, תוך התעלמות בוטה מההשלכות של מחדלן על הציבור.

3.ד. אחריות המשיבות לפגיעה המתמשכת בסביבה החופית והפרת חוקים על ידי המשיבות

122. כפי שפורט בחלק העובדתי, הגם שהמשיבות לא גרמו לזיהום הראשוני במתחם תעשיות אלקטרוכימיות, ברי כי הן היו מודעות היטב, בעת רכישת המקרקעין, לזיהום החמור הקיים בו והיו ערות, או לפחות היה עליהן לצפות, את דליפת הזיהום למי התהום ונדידתו לסביבה החופית ולים. היה

עליהן לצפות כי מחדל לטפל בזיהום המקרקעין שברשותן יוביל לזיהום מתמשך של הסביבה החופית. כך במיוחד, כשלקחו, במסגרת הסכם המכר, אחריות בלעדית "לטיפול ו/או פינוי החומרים המסוכנים והזיהום המקרקעין, ככל שקיימים...".

123. משכך, המשיבות מנועות מלטעון להתיישנות, שכן מדובר בעבירה נמשכת: זיהום מי התהום במזהמים רבים, לרבות כספית, מתרחש לאורך כל השנים מאז רכשו המשיבות את המתחם, וממשיך ומתרחש מדי יום, גם בעת כתיבת שורות אלה ממש. זיהום מי התהום והנדידה שלהם אל המקרקעין הסמוכים ממשיך וממשיך כל עוד הקרקע לא תטוהר.

124. מחדל המשיבות לטפל ביעילות ובמהירות סבירה בזיהום הקרקע, כך שתפסק ותימנע, או למצער תפחת משמעותית, ההפרעה לשימוש הסביר של הציבור בסביבה החופית הסמוכה למתחם והפגיעה בהנאה של הציבור מהמשאב הייחודי של הסביבה החופית, מקים להן אחריות לנזקים שנגרמו לתובעים ולקבוצות המיוצגות על ידם.

125. מחדלן של המשיבות, אשר תואר בחלק העובדתי, מקים עילה לפי חוקים רבים ושונים, חלק מכוח סעיפים הקיימים בחוקים עצמם, וחלק מכוח הפרת חובה חקוקה, כפי שיפורט להלן.

126. הילוכו בהמשך יהיה כדלקמן.

127. ראשית, ועל מנת להדוף טענת הגנה צפויה של המשיבות, נבהיר מדוע לא ניתן לטעון להתיישנות הנזק, בשל העובדה שזיהום הסביבה החופית ממשיך להיווצר מדי יום ביומו, ועל כן מדובר בעבירה מתמשכת.

128. שנית, נפרט את העילות המשפטיות המקימות את אחריותן של המשיבות.

129. שלישית, נפרט את החוקים שהופרו על ידי המשיבות ואשר מקימים למבקשים ולחברי הקבוצה עילות נזיקיות מכוח הפרת חובה חקוקה. בכלל זה נבהיר, במסגרת ההתייחסות לעילת המטרד ליחיד, מדוע האחריות לזיהום המקרקעין הסמוכים למתחם המזוהם שבבעלותה מקים למשיבות אחריות לזיהום.

ד.3.א. הזיהום ממקרקעי המשיבות מזהם את הסביבה החופית מדי יום ביומו

130. כפי שפורט לעיל, הליכי הייצור המזהמים במפעל תעשיות אלקטרוכימיות הופסקו כשהמפעל הושבת בעקבות שריפה במתקן הייצור בשנת 2003.

131. אלא, שבקשת האישור אינה עוסקת בנזק הראשוני של יצירת הזיהום (אשר גם הוא עצמו לא התיישן לטענת המבקשים, בין היתר לאור החריג המנוי בסעיף 8 לחוק ההתיישנות, ונוכח ההודאה הברורה של המשיבות בכתב באחריותן לטיפול בזיהום, בהתאם להוראת סעיף 9 לחוק ההתיישנות).

132. בקשת האישור עוסקת בנזק שונה, שהוא תוצאת מחדלן של המשיבות למנוע את דליפת הזיהום משטחה אל מי התהום הרדודים בחוף הים, למקרקעין הסמוכים למתחם ולים. מחדל המשיבות כשלעצמו, מהווה נזק היוצר מטרדים ליחיד ולציבור, ומוליד עוולות כגון עוולת הרשלנות, עוולת הפרת חוזה לטובת צד שלישי, והפרת חובות חקוקות.

133. לעניין מועד תחילת מירון ההתיישנות בעוולות נזיקיות, נקבע בסעיף 89 לפקודת הנזיקין כדלקמן:

"לענין תקופת התיישנות בתובענות על עוולות - "היום שנולדה עילת התובענה" הוא אחד מאלה:

(1) מקום שעילת התובענה היא מעשה או מחדל – היום שבו אירע אותו מעשה או מחדל; היה המעשה או המחדל נמשך והולך – היום שבו חדל;”

(2) מקום שעילת התובענה היא נזק שנגרם על ידי מעשה או מחדל – היום שבו אירע אותו נזק; לא נתגלה הנזק ביום שאירע – היום שבו נתגלה הנזק, אלא שבמקרה אחרון זה תתיישן התובענה אם לא הוגשה תוך עשר שנים מיום אירוע הנזק.

134. בענייננו, בהיעדר פעולות מונעות, כגון טיהור הקרקע המזוהמת בתחומי המתחם, הזיהום במתחם המשיבות זורם ונשפך באופן רציף אל מי התהום והמקרקעין הסמוכים למתחם ויוצר אגב כך עילות תביעה חדשות מדי יום.

135. ככל שמדובר בעוולות נמשכות, שהנזק אינו חלק מיסודותיהן, כגון עוולות המטרדים, מירוך ההתיישנות יתחיל, אם כן, עם הפסקת מחדל המשיבות. לעניין זה נקבע על ידי כב' השופט עמית ברע"א 901/07 מדינת ישראל – הוועדה לאנרגיה אטומית נ' עדנה גיא-ליפל (19.9.2010) (להלן: "עניין ליפל"), כך:

”סעיף 189(1) לפקודת הנזיקין עניינו בהתיישנות עוולות שהנזק אינו חלק מיסודות העוולה ושעילת תביעתן נמשכת (כגון תקיפה, הסגת גבול, כליאת שווא), שאז יחל מרוץ ההתיישנות ממועד הפסקת המעשה או המחדל הרשלני.”

136. לעניין עילות תביעה מתחדשות, הנוצרות כתוצאה ממעשה (ולענייננו ממחדל) נמשך והולך ואשר הנזק הוא אחד ממרכיביהן, קבעה כב' השופטת פרוקצ'יה בע"א 9413/03 אילן אלנקווה נ' הוועדה המקומית לתכנון ולבניה, ירושלים, פ"ד סב (4) 525 (2008) (להלן: "עניין אלנקווה") כדלקמן:

”כלל הוא, כי בעוולות בהן משמש 'נזק' אחד היסודות, אם המעשה נמשך והולך ויוצר עילות תביעה מתחדשות, תוך גרימת נזק לנפגע מעת לעת, תתפוש ההתיישנות בתום 7 שנים ממועד היווצרות כל עילת תביעה מתחדשת, כאמור. המדובר הוא בארוע עולתי המצמיח זכויות תובענה מעת לעת, להבדיל מנזק נמשך שמקורו במעשה עוולה חד פעמי (דיני נזיקין, תורת הנזיקין הכללית, מהד' 2 תשל"ז; עמ' 724-5; ע"א 590/67 קלינמן נ' ד"ר מירון, פד"י כב(2), 929. הכלל בדבר מנין ההתיישנות ממועד היווצרותה של כל עילת תביעה נפרדת נקשר בהלכה הפסוקה בהוראות סעיף 189(2) לפקודת הנזיקין ועוגן במסגרתו (פרשת קלינמן, שם)...

במצב דברים שבו הארוע העולתי, הכולל מרכיב נזק, הוא ארוע מתמשך המוליד עילות תובענה בזו אחר זו, הכלל הוא כי כל עוד נמשך המצב הפוגעני המתמשך, אין התובענה חסומה, ככל שהיא מתייחסת לעילות תביעה שקמו בזו אחר זו ואשר מבחינת מועד היווצרותן ועד הגשת התביעה הן מצויות עדיין בתוך תחומי תקופת ההתיישנות. כך הוא הדין, גם אם מעשי העוולה הראשונים מצויים כבר מחוץ לתקופת ההתיישנות... ארוע עולתי נמשך, המוליד עילות תובענה מתחדשות ונזק מתחדש, עשוי להתרחש, בין היתר, בעוולות הרשלנות והסגת הגבול. הפרת החובה באופן מתמשך, עשויה להוליד עילה חדשה מדי יום, וההתיישנות תחול על אותו מקטע של עילות מתחדשות אשר ממועד היווצרותן ועד להגשת התביעה חלפה תקופת ההתיישנות. היא לא תחול על אלה שממועד היווצרותן כאמור ועד למועד הגשת התביעה טרם חלפה תקופת ההתיישנות” (שם, פסקה 32).

137. לפיכך, גם אם תאמר כי על הנזק המקורי חלה התיישנות (טענה המוכחשת), ברי כי על העוולות שבמוקד תביעה זו לא חלה התיישנות, לאור היותן עוולות מתמשכות, שנזקיהן מתחדשים מדי יום בגין מחדלן הנמשך של המשיבות.

138. על רקע זה נעבור לפירוט העוולות הנזיקיות.

ד.3.ב. חוק למניעת מפגעים סביבתיים (תביעות אזרחיות), התשנ"ב-1992

139. סעיף 1 לחוק מפגעים סביבתיים (תביעות אזרחיות), התשנ"ב-1992 (להלן: "חוק מפגעים סביבתיים"), מגדיר מפגע סביבתי כך:

"מפגע סביבתי" – זיהום אויר, רעש, ריח, זיהום מים, זיהום מי-ים, זיהום על ידי פסולת, זיהום על ידי חומרים מסוכנים, זיהום על ידי קרינה, פגיעה בסביבה החופית, מפגע אסבסט, פגיעה באזור מוגן, פגיעה באילן מוכן או בעץ בוגר, פגיעה ביער או פגיעה בערך טבע מוגן, והכל כשהם בניגוד לחיקוק, לצו, לתכנית, לרשיון עסק או לכל היתר או רשיון אחר, או שיש בהם פגיעה בבריאותו של אדם או גרימת סבל ממשי לאדם;

140. דליפת הזיהום מהקרע שבבעלות המשיבות יצר מספר סוגים של מפגעים סביבתיים כהגדרתם בחוק וביניהם **זיהום מים, זיהום מי-ים, זיהום על ידי פסולת, זיהום ע"י חומרים מסוכנים ופגיעה בסביבה החופית**, וזאת תוך הפרת החקיקה ו/או התקינה הרלוונטית, לרבות חוק המים, חוק שמירת הסביבה החופית ושאר דברי חקיקה שיפורטו בהמשך.

141. עולה מן החלק העובדתי, מחדל המשיבות גרם לתושבי האזור ולציבור הנופשים בו סבל ממשי, ומכאן שהופר חוק מפגעים סביבתיים.

142. ס' 4 לחוק קובע כי החוק מקים משטר של **אחריות קפידה**:

"בתובענה נגד גורם המפגע לפי חוק זה, אין נפקא מינה אם היתה או לא היתה התרשלות מצידו"

143. בהמשך הדברים, נעמוד על כך שבנסיבות המקרה אף יש לקבוע כי המשיבות מתרשלות לאורך זמן. יחד עם זאת, נוכח האחריות הקפידה המפורשת בחוק מפגעים סביבתיים, המשיבות חבות מכוח הפרת חוק מפגעים סביבתיים **אף אם לא הייתה כל רשלנות מצדן**.

144. אחריות קפידה זו היא ביטוי נקודתי לעיקרון העל של דיני הגנת הסביבה, שהוא, כאמור, עקרון המזהם-משלם. זאת, בפרט מקום בו הקצאת הסיכונים היא מלכתחילה הקצאה לא סימטרית.

145. נציין עוד, כי על פי סעיף 2 לחוק, בכדי להעניק צו מכוחו אין צורך כי המפגע יתמשש, אלא די אם רק **עלולה להיות פגיעה**. על אחת כמה וכמה נכון הדבר, כאשר קיימת פגיעה חמורה ומתמשכת, כבענייננו.

146. **זיהום מים וזיהום מי-הים**: זיהום מים על-פי חוק מפגעים סביבתיים הוא כהגדרתו בחוק המים, תשי"ט-1959, על-פיו בהגדרת מקורות המים נכללים מקורות "בין עיליים ובין תחתיים". לגבי הגדרת זיהום מקורות מים בחוק המים, ראה פירוש בהמשך, בפרק המתייחס להפרת הוראות חוק המים.

147. ממצאי רשות המים, המסוכמים במסמך "סיכום פעולות לאיתור, הערכת היקפים ושיקום מי תהום המזוהמים ממקור תעשייתי בשנים 2016 – 2017" לגבי מתחם תעשיות אלקטרוכימיות (שם ע' 6-7) מצביעים על כך שזיהום מי התהום באתר הוא מהחמורים בישראל. הממצאים התבססו על 20 קידוחי

ניטור שנעשו בשטח המתחם, בשנת 2016, לעומקים שונים, ודיגום של מי התהום החופיים ושל מי הים במקביל לקידוחים אלו. נמצא שעיקר זיהום מי תהום בקידוחים בשטח המתחם הוא מחומרים מסרטנים ורעילים ביותר, לרבות ארסן, כספית וויניל כלוריד בריכוזים הגבוהים בשלושה עד שישה סדרי גודל מהריכוז המותר בתקן למי שתיה. כן נמצא כי חלק מהמזהמים, וביניהם כספית, ויניל כלוריד ו-1,2-Dichloroethane, נמצאו גם בדיגום מי התהום החופיים ומי הים בחוף הסמוך. על פי הדו"ח "ממצאים אלו מעידים על זיהום חמור של מי תהום המתנקזים ישירות אל הים".

ניתן לעיין במסמך בקישור הבא:

<http://www.water.gov.il/Hebrew/ProfessionalInfoAndData/Water-Quality/DocLib9/industrial-pollution-prevention-summary-2016.pdf>

148. **זיהום על-ידי פסולת**: זיהום על ידי פסולת מוגדר בחוק כדלקמן:
- "השלכה של חומר מוצק, מוצק בחלקו, נוזל, או גז במכל, במקום שלא נועד לכך על-פי החוק; לענין זה "השלכה" - לרבות זריקה, שפיכה, נטישה, השארה, או גרם לכלוך באופן אחר".**
149. זיהום מי התהום המתואר לעיל מהווה גרם לכלוך של הסביבה החופית הסמוכה למתום תעשיות אלקטרוכימיות, ומכאן שמחדל המשיבות גרם לזיהום על-ידי פסולת.
150. מלבד הפגיעה של זיהום הפסולת בציבור, כתוצאה מהימנעות מלהשתמש בחוף המזוהם ו/או פגיעה במי שהגיעו לחוף מבלי להיות ערים לזיהום, חלק מהמזהמים, כגון כספית, עלולים להצטבר בדגה ולהוות סיכון לבריאות הציבור החשוף לאכילת דגים. בנוסף, הצטברות המזהמים ברקמות בעלי החיים במעלה שרשרת המזון פוגע בבריאות המערכת האקולוגית כולה.
151. **זיהום על ידי חומרים מסוכנים**: לענין הגדרתם של "חומרים מסוכנים", החוק מפנה ל"צו הפיקוח על מצרכים ושירותים (שירותי הובלה ושירותי גרורים) התשל"ט-1978", שבוטל באמצעות "צו הפיקוח על מצרכים ושירותים (שירותי הובלה ושירותי גרורים) (ביטול) התשס"א-2011" (פורסם בק"ת 6088, מיום 19.2.2001).
152. בהתאם לחוק הפרשנות, בהעדר הגדרה מתאימה, יש לפנות למקור חקיקה וההסדר הקרוב ביותר, ולפיכך נפנה להגדרת חומר מסוכן בחוק החומרים המסוכנים.
153. החומרים שזרמו הינם "חומר מסוכן" כהגדרתו בחוק החומרים המסוכנים. "חומר מסוכן" מוגדר בחוק כך: "חומר מסוכן" – רעל או כימיקל מזיק;
154. "רעל" מוגדר בחוק החומרים המסוכנים כך: "כל חומר מן החומרים המפורטים בתוספת השנייה, בין בצורתו הפשוטה ובין מעורב או ממוזג בחומרים אחרים". פרט 117 לתוספת השנייה הוא "כספית ותרכובותיה"
155. משכך, לא יכול להיות ספק כי דליפת הכספית למי התהום, לחוף ולים היא בגדר זיהום על ידי חומר מסוכן.
156. משמתקיים התנאי של זיהום על ידי חומר מסוכן, וכשקיים קשר סיבתי בין הזיהום לבין הפגיעה, הממונית והלא ממונית, בחברי הקבוצה, ראשי בית המשפט לחייב את המשיבה בסעדים המבוקשים במסגרת ההליך, ללא תלות בשאלת הרשלנות.

157. זאת, נוכח קיומה של אחריות קפידה בגין המעשים.

158. **פגיעה בסביבה החופית:** פגיעה בסביבה החופית על-פי חוק מפגעים סביבתיים היא כהגדרתה בחוק שמירת הסביבה החופית, התשס"ד-2004; כמפורט בהמשך בפרק המתייחס להפרת הוראות חוק שמירת הסביבה החופית, המשיבות גרמו לפגיעה בסביבה החופית, לאור פגיעת הזיהום במערכות האקולוגיות המתקיימות בסביבה החופית וגרימת סיכון או נזק לאזורי מחיה של בעלי חיים וצמחים, שהם חלק ממערכות אלו.

ד.ג.3. מטריד ליחיד לפי פקודת הנזיקין [נוסח חדש] - המוגדר בסעיף 44 לפקודת הנזיקין

159. המשיבות גרמו למטריד ליחיד. סעיף 44 לפקודת הנזיקין קובע כי:

"(א) מיטריד ליחיד הוא כשאדם מתנהג בעצמו או מנהל את עסקו או משתמש במקרקעין התפוסים בידו באופן שיש בו הפרעה של ממש לשימוש סביר במקרקעין של אדם אחר או להנאה סבירה מהם בהתחשב עם מקומם וטיבם"

160. מטריד יכול לנבוע מהתנהגות מחדלית של המחזיק בקרקע. במקרה כזה, דהיינו, כשהמחזיק לא ביצע פעולה אקטיבית ליצירת המטריד ואף **ככל שהמטריד נכפה עליו**, למשל, כתוצאה מפעילויות של בעלי מקרקעין סמוכים, שאלת אחריות המחזיק נקבעת, על פי המלומד בועז שנור, לפי סטנדרטים סובייקטיביים⁹:

"הכלל הוא שהנתבע אינו חב באחריות למטריד אלא אם כן אימץ את המטריד או המשיך אותו. המשמעות המקובלת של מונח זה, כפי שהוא מתפרש במשפט המקובל, היא כי לגבי מטרידים אלה תוטל אחריות על מחזיק המקרקעין רק אם ידע על מצב הדברים המסוכן, היה יכול לצפות את תוצאותיו והיה יכול למנוע אותו במאמץ או בהשקעה סבירים בנסיבות העניין ובהתחשב ביכולותיו הספציפיות. הסיבה לקביעת סטנדרט בעל מאפיינים סובייקטיביים היא שמדובר במצב שנכפה על מחזיק המקרקעין ללא שום מעורבות מצידו. בנסיבות שבהן המטריד נכפה על מחזיק המקרקעין, אין זה צודק לדרוש ממנו להשקיע מאמצים מעל ומעבר לכוחותיו האישיים או להשקיע כספים שאינם עומדים לרשותו, כדי להפסיק את המטריד".

161. בענייננו, חלה על המשיבות אחריות גם על פי סטנדרט מקל זה, שכן, כפי שעולה מהפרק העובדתי, המשיבות ידעו כבר בעת הרכישה הן על הזיהום הממשי והמהותי של הקרקע בחומרים מסוכנים, והן על פוטנציאל פגיעת הזיהום בבריאות של מי שנחשף לו ובסביבה, ומכאן שיכלה לצפות את תוצאות הזיהום ולהתחיל לפעול מידית למניעת זליגת הזיהום לסביבה החופית, לים ולמי התהום באמצעים סבירים או למצער לזרז ביצוע של פעילויות שיאפשרו את הטיפול בזיהום, באופן שימנע את זליגתו אל מחוץ לגבולות המתחם ולמי התהום.

162. מקל וחומר, שבענייננו, כשמדובר **במצב שלא נכפה על המשיבות**, שכן הן בחרו לרכוש את הקרקע מתוך ידיעה ברורה שהקרקע מזוהמת, קבלו על עצמן אחריות בלעדית לטיפול בזיהום הקרקע ואף

1. ⁹ בועז שנור "תביעות נזיקין סביבתיות", 2011, עמ' 154. מפנה לדוד קרצ'מר מטרדים 9 הערה 1 (1980_1) ול

490 (15th . ed., 1998); Cox v. City of Dallas Texas, W.V.H.ROGERS,WINFIELD &JOLOWICZ ON TORT

256 F. 3d 281, 289-292 (2001)

התחייבו לשפות את המחזיקים הקודמים בתביעות שעשויות להיות מוגשות נגדם, בגין מחדליהן לפעול למיגור הזיהום בהתאם להנחיות הרשויות, מוטלת עליהן אחריות מוגברת להשקיע מאמצים למניעת זליגת הזיהום מהמתחם.

163. מובן, כי מדובר בזיהום שיש בו הפרעה של ממש לשימוש סביר במקרקעין, שכן, כמפורט בפרק העובדתי, מדובר בזיהום מהחמורים שנמצאו עד כה בישראל, של מי התהום החופיים המתנקזים ישירות לים ובמי הים בחוף הסמוך. זיהום החורג בסדרי גודל מתקן מי שתיה ומערכי סף אקולוגיים.

164. ממשות הפגיעה נבחנת ביחס ל"מקומם וטיבם" של המקרקעין. ובענייננו, ממדובר בפגיעה בסביבה החופית, אשר לצורך הגנתה נחקק חוק שמירת הסביבה החופית, שמטרתו, בין היתר, "לשמור את הסביבה החופית והחול החופי לתועלת ולהנאת הציבור, ולדורות הבאים".

165. זיהום זה מונע מהמבקשים ומחברי הקבוצה את האפשרות לעשות שימוש סביר בחוף הים הסמוך למתחם, וליהנות ממנו הנאה סבירה. כפי שיפורט בהמשך, במסגרת העמידה על הנזק שנגרם לקבוצה, נמנע מהם לבלות בחוף הים ולרחוץ בו, לדוג דגים שאינם מזוהמים, לפתח את התיירות בחופי עכו ולסעוד במסעדות שמגישות דגים טריים שנידוגו בצפון מפרץ חיפה מבלי לסכן את הבריאות.

ד.3.ד. מטרד לציבור לפי פקודת הנזיקין [נוסח חדש]

166. מטרד לציבור מוגדר בסעיף 42 לפקודת הנזיקין [נוסח חדש] כך:

"מיטרד לציבור הוא מעשה שאינו כדין או מחדל מחובה משפטית, כשהמעשה או המחדל מסכן את החיים, הבטיחות, הבריאות, הרכוש או הנוחות של הציבור, או שהוא מכשול לציבור להשתמש בזכות מזכויות הכלל"

167. ס' 43 לפקודת הנזיקין, שעניינו תובענה על מטרד לציבור, קובע כדלקמן:

"לא תוגש תובענה על מיטרד לציבור אלא -

(1) על ידי היועץ המשפטי לממשלה או בא-כוחו, לשם מתן ציווי;

(2) על ידי אדם שסבל על ידי כך נזק ממון"

168. כפי שמפורט לעיל ולהלן, מחדל המשיבות לפעול ביעילות ובזמן סביר לניקוי המתחם שבבעלותה, כדי למנוע את זליגת הזיהום לסביבה החופית ולמי התהום, הוא התנהלות שאינה כדין ומהווה מחדל משפטי. תוצאת המחדל, של חשיפה לכספית, מסכנת את בריאותו ובטיחותו של הציבור, שכן היא חושפת את הציבור המגיע לחוף למגע עם חומר שמסוכנותו וודאית, אשר זלג וממשיך לזלוג למי התהום הרדודים בחוף. היא מסכנת את נוחותו, כשהיא מפקיעה ממנו שימוש בחוף הסמוך למתחם, בגלל סכנת החשיפה לזיהום. עוד היא היא מסכנת את הציבור שסועד בעכו ועשוי לאכול דגים עם ריכוז כספית גבוה ברקמותיהם.

169. באותה עת, מחדל המשיבות גם מונע מהציבור שימוש בזכותו הבסיסית ליהנות מהסביבה החופית, אשר, כפי שמגדיר חוק שמירת הסביבה החופית, היא משאב נוף וטבע בעל ערך ייחודי, שיש להגן עליו לתועלת והנאת הציבור והדורות הבאים, וראו לעניין זה, למשל, עע"מ 2273/03 **אי התכלת שותפות כללית נ' החברה להגנת הטבע** (7.12.2006):

"מעבר להוראותיו האופרטיביות, חוק השמירה על הסביבה החופית הנו בעל חשיבות מיוחדת בביטוי שהוא נותן לנורמות יסוד הקשורות בזכותו הטבעית של הציבור הרחב למשאבי הנוף והטבע שארץ זו הצמיחה לטובת כל תושביה. הוא מעגן את זכותו הבסיסית של הציבור בישראל לחופי הים התיכון שלאורך גבולה של הארץ..." (סעי' 43)

170. כפי שיפורט להלן, כתוצאה ממעשיהן וממחדליהן של המשיבות, המבקשות וכלל חברי הקבוצה ספגו נזקי ממון כתוצאה ממחדלה, הן מבגין הפגיעה בפיתוח החוף הסמוך למתחם לטובת תושבי העיר עכו והתיירים המגיעים והעשויים להגיע אליה, הן בגין פגיעה בהכנסות של בעלי המסעדות בעיר.

ד.3.ה. רשלנות (סעיף 35 לפקודת הנזיקין)

171. כידוע, אלה הם יסודות עילת הרשלנות: (1) קיומה של חובת זהירות מושגית וקונקרטית; (2) התרשלנות (הפרת החובה - דרישת ה"אשם"); (3) ההפרה גרמה לניזוק נזק; (4) קשר סיבתי בין ההתרשלנות הנטענת לנזק הנטען.

172. ראו, למשל: ע"א 243/83 **עיריית ירושלים נ' גורדון**, פ"ד לט(1) 113, 128 (1985); ע"א 44/08 **שירותי בריאות כללית נ' קסלר**, תק-על 2009(2) 2064, 2067 (2009); ע"א 2412/06 **פלוגי נ' עיריית טירת הכרמל**, תק-על 2009(1) 4411, 4420 (2009); (ע"א 4241/06 **לוי נ' משטרת ישראל**, תק-על 2009(1) 3429, 3424 (2009)).

173. כל היסודות הנ"ל מתקיימים בענייננו:

174. **ראשית**, לא ניתן לחלוק על כך שהמשיבות חבות חובת זהירות (הן מושגית, הן קונקרטית) כלפי חברי הקבוצה, באשר הן הבעלים והמחזיקות בפועל במתחם תעשיות אלקטרוכימיות שלו פוטנציאל לגרום נזקים של ממש, למשאב ציבורי ייחודי כמו הסביבה החופית וכפועל יוצא מכך לחברי הקבוצה. כך בוודאי לאור התחייבות המשיבות בהסכם הרכש לקחת על עצמה אחריות בלעדית לטיפול בזיהום ולהחזקת הממכר בהתאם לדרישות והנחיות הרשויות ולשפות את המחזיקים הקודמים במתחם ככל שתוגש נגדם תביעה בשל מחדליהן.

175. **שנית**, המשיבות התרשלו. בהקשר זה, על המשיבה חל הכלל של "הדבר מעיד על עצמו", כקבוע בסעיף 41 לפקודת הנזיקין, שעל פיו: "בתובענה שהוגשה על נזק והוכח בה כי לתובע לא היתה ידיעה או לא היתה לו יכולת לדעת מה היו למעשה הנסיבות שגרמו למקרה אשר הביא לידי הנזק, וכי הנזק נגרם על ידי נכס שלנתבע היתה שליטה מלאה עליו, ונראה לבית המשפט שאירוע המקרה שגרם לנזק מתיישב יותר עם המסקנה שהנתבע לא נקט זהירות סבירה מאשר עם המסקנה שהוא נקט זהירות סבירה – על הנתבע הראיה שלא היתה לגבי המקרה שהביא לידי הנזק התרשלנות שיחור- עליה".

176. המשיבות לא עמדו בלוחות הזמנים שקצבו הרשויות לבדיקת היקפי הזיה C במתחם. כך עולה בבירור מהתשובות שקבלה עמותת צלול לפנייתיה אל רשות המים והמשרד לו: נת הסביבה ביום 25.7.18. מנהל אגף איכות מים השיב, כי "ניתן לומר שקצב ביצוע העבודה אינו קצב הרצוי" ומנהלת מחוז צפון במשרד להגנת הסביבה השיבה כי "ההתקדמות שנעשתה עד כה בהי ט זה אינה מספקת, גם אם מורכבות הזיהום באתר נלקחת בחשבון" (נספח 17). עמדת המשרד להגנו הסביבה על גרירת הרגליים על-ידי המשיבה משתקפת גם ממכתב המשיבה 1 מיום 24.7.19 (נספח 19).

177. אין ספק כי למשיבות שליטה מלאה במקרקעין ועליהן האחריות לברר את תיחום ומהות הזיהום ואת דרכי הטיפול בו, בהתאם להנחיות הרשויות ובלוחות זמנים סבירים, שאינם חורגים מלוחות הזמנים שקצבו הרשויות. משכך, נטל ההוכחה להראות שלא התרשלו, מוטל עליהן.

178. שלישית, ההפרה גרמה לחברי הקבוצות נזק (כפי שיפורט עוד להלן).

179. ורביעית, קיים קשר סיבתי בין מעשיהן ומחדליהן של המשיבות לבין הנזק שנגרם לקבוצה, שכן אילו מילאו חובותיהן, ולא התרשלו בטיפול בזיהום הקרקע במתחם, לא היה נגרם נזק לחברי הקבוצה ולמבקשים. וראו לעניין זה את מסקנות מחקר המכון לחקר ימים ואגמים לישראל (להלן: "חיא"ל") בנושא "עליית ריכוזי כספית בדגים מצפון מפרץ חיפה - איתור המקורות והבנת הגורמים", וכן חוות הדעת ונספחים 12 ו-13.

נספח 22: עמודים רלוונטיים מתוך מחקר חיא"ל מיום 29.6.17

180. בהקשר זה, ראוי להרחיב על אחריותם של בעל מקרקעין והמחזיק במקרקעין (בענייננו המשיבות הן גם הבעלים וגם המחזיקות), בנוזיקין היוצאים משטחם.

181. על פי ההלכה, הבעלים והמחזיקים במקרקעין, חבים חובת זהירות כלפי המבקרים במקרקעין, כלפי השכנים במקרקעין, וכלפי כולי עלמא אשר עלולים להיפגע מהמקרקעין (ר' למשל ע"א 145/80 ועקנין נ. עיריית בית שמש, פ"ד לז(1) 113). סייג לחובת זהירות זו, מצוי בסעיף כך שלא תחול כלפי מי שנכנס למקרקעין כמסיג גבול, אלא אם הוכח שנכנס בתום לב ובלי כוונה לעבור עבירה או לבצע עוולה.

182. חובתו של המחזיק במקרקעין נובעת מכך שהמחזיק הוא על-פי רוב בעל היכולת הטובה ביותר לחזות ולמנוע סיכונים הטמונים במקרקעין, וכן לפעול להקטנת סיכונים הנובעים מפעילות המתבצעת במקרקעין (ר' למשל ע"א 7436/13 מנורה חברה לביטוח בע"מ נ' פלוני (18.2.2016); ע"א 3510/99 ולעס נ' אגד אגודה שיתופית לתחבורה בישראל, פ"ד נה(5) 828, 840-843; ע"א 500/82 עציוני נ' עזקר בע"מ, פ"ד מ(2) 733, 740; ע"א 343/74 גרובנר נ' עיריית חיפה, פ"ד ל(1) 141; ע"א 683/77 ברוך נ' עיריית תל אביב יפו, פ"ד לד(1) 157).

183. נוסף על חובת זהירות זו, מופיעים בפקודת הנוזיקין הסדרים מיוחדים ביחס לנזקים היוצאים ממקרקעין, אשר גם מעבירים את נטל הראיה והשכנוע לכתפיו של בעל המקרקעין.

184. כך, סעיף 39, העוסק בנזקי אש, קובע "בתובענה שהוגשה על נזק והוכח בה שהנזק נגרם על ידי אש או עקב אש, וכי הנתבע הבעיר את האש או היה אחראי להבער האש, או שהוא תופש המקרקעין או בעל המיטלטלין שמהם יצאה האש – על הנתבע הראיה שלא היתה לגבי מקורה של האש או התפשטותה, התרשלות שיחוב עליה".

185. בדומה, סעיף 38 – הרלוונטי לענייננו – ואשר עוסק בדברים מסוכנים שאינם אש או חיות, קובע כי "בתובענה שהוגשה על נזק והוכח בה שהנזק נגרם על ידי דבר מסוכן, למעט אש או חיה, או על ידי שנמלט דבר העלול לגרום נזק בהימלטו, וכי הנתבע היה בעלו של הדבר או ממונה עליו או תופש הנכס שמתוכו נמלט הדבר – על הנתבע הראיה שלא היתה לגבי הדבר המסוכן או הנמלט התרשלות שיחוב עליה".

(ור' לדיון נרחב ביסודות ובתכליות סעיף 38 לפקודת הנוזיקין בפסיקתו העדכנית של בית המשפט העליון: ע"א 9073/15 פלוני נ' 'כלל' חברה לביטוח בע"מ (4.9.2017))

186. בנסיבות אלה, היותן של המשיבות בעלות המקרקעין והמחזיקות בו, לא רק מלמד על אחריותן כלפי חברי הקבוצה, אלא יש בו גם כדי להעביר את נטלי הראיה והשכנוע כי לא התרשלו, לכתפיהן.

ד.3.ו. הפרת חובה חקוקה לפי פקודת הנזיקין [נוסח חדש]

187. סעיף 63 לפקנ"ז מקים את עוולת הפרת חובה חקוקה. לעוולת הפרת החובה החקוקה חמישה יסודות, והם: קיומה של חובה המוטלת על המזיק מכוח חיקוק, החיקוק נועד לטובתו של הניזוק, המזיק הפר את החובה המוטלת עליו, ההפרה גרמה לניזוק נזק: תוך קשר סיבתי עובדתי ומשפטי, כאשר הנזק אשר נגרם הוא מסוג הנזק אליו התכוון החיקוק. לעניין זה ראו ע"א 145/80 **ועקנין נ' המועצה המקומית בית שמש ואח'**, פ"ד לו (1), 113.

188. המשיבות הפרו מספר חובות של דברי חקיקה שונים שתכליתם היא למנוע סיכונים ומטרדים סביבתיים. החיקוקים שהופרו הם **חוק שמירת הסביבה החופית**, תשמ"ד-2004 (להלן: **חוק שמירת הסביבה החופית**), **חוק מניעת זיהום הים ממקורות יבשתיים**, תשמ"ח-1988 (להלן: **חוק מניעת זיהום ים**), **חוק שמירת הניקיון**, התשמ"ד-1984 (להלן: **חוק שמירת הניקיון**), **חוק המים**, תשי"ט-1959 (להלן: **חוק המים**). להלן פירוט התקיימות יסודות העוולה לגבי חובות אלו.

ד.3.ו.1. חוק שמירת הסביבה החופית

189. זליגת הכספית וחומרים מסוכנים נוספים לסביבה החופית היא בגדר, הפרת חוק שמירת הסביבה החופית, שכן היא מהווה פגיעה בסביבה החופית, כהגדרתה בסעיף 2 לחוק שמירת הסביבה החופית:

190. "פגיעה בסביבה החופית" – פעולה של אדם בסביבה החופית, לרבות כל אחת מהפעולות המפורטות בפסקאות (1) עד (6) להלן, הגורמת לשינוי ניכר במהלך ההתפתחות הטבעית או בשימור של הסביבה החופית:

(1) פגיעה במערכות אקולוגיות המתקיימות בסביבה החופית;

(2) פגיעה בטבלאות גידוד ומסלע, במערות ובמצוקים טבעיים, בדיונות חול ובאזורי שפך של נחלים, המצויים בסביבה החופית;

(3) פגיעה בקו המגע בין הים ליבשה ושינויו;

(4) פגיעה בזרימה ובתנועה הטבעית של החול החופי ומי הים;

(5) גרימת סיכון או נזק לאזורי מחיה של מיני צומח או בעלי חיים ולרבייתם בסביבה החופית;

(6) פגיעה באתרי מורשת ועתיקות כהגדרתם בחוק העתיקות, הנמצאים בסביבה החופית;

191. החובה להימנע מפגיעה בסביבה החופית נועדה לטובת התובעים וחברי הקבוצה, כפי שעולה מסעיף 1 לחוק, המפרט את מטרותיו:

(1) להגן על הסביבה החופית ואוצרות הטבע והמורשת שבה, לשקמם ולשמרם כמשאב בעל ערכים ייחודיים וכן למנוע ולצמצם במידת האפשר פגיעה בהם;

(2) לשמור את הסביבה החופית והחול החופי לתועלת ולהנאת הציבור, ולדורות הבאים;

(3) לקבוע עקרונות והגבלות לניהול, לפיתוח ולשימוש בני קיימא של הסביבה החופית.

192. בגין הפרת החוק נגרמו, כפי שעולה מחוות הדעת, מפגעים, ובתוכם זיהום מים, זיהום מי ים, פגיעה בסביבה החופית והצטברות כספית ברקמות הדגים, שפגעו במטרות החוק, לרבות פגיעה בתועלת והנאת הציבור ופגיעה בסביבה החופית

193. בכך גורם מחדל המשיבה לפגיעה בסביבה החופית כמוגדר בחוק.

2.1.3.ד. חוק מניעת זיהום הים ממקורות יבשתיים

194. סעיף 2 לחוק קובע איסור על הזרמת זיהום מהיבשה לים ללא היתר:

"לא יטיל ולא יזרים אדם לים פסולת או שפכים ממקור יבשתי, בין במישרין ובין בעקיפין, אלא על פי היתר ובהתאם לתנאיו; ובלבד שלא יינתן היתר לסוגי פסולת או שפכים שנאסרו בתקנות לפי סעיף 14(א)."

195. סעיף 7 לתקנות מניעת זיהום הים ממקורות יבשתיים מגדיר תנאים למתן היתר הזרמה לים:

"הועדה רשאית להתיר הטלה או הזרמה לים של פסולת או שפכים אם –

(1) הם אינם מכילים חמרים מן המפורטים בתוספת השניה;

(2) הם מכילים חמרים מן המפורטים בתוספת השניה, אולם מגיש הבקשה הוכיח, להנחת דעתה כי הותקנו והופעלו האמצעים הטכנולוגיים הטובים ביותר הקיימים לטיפול בפסולת או בשפכים טרם הטלתם או הזרמתם לים;

(3) לא קיימת אפשרות טכנית סבירה למנוע את ההטלה או ההזרמה בשל אירוע חריג."

196. התוספת שניה, כוללת רשימת חומרים שהזרמתם לים אסורה, אלא במקרים המנויים בתקנה 7, המנויים בפרוטוקול בדבר הגנה על הים התיכון מפני זיהום ממקורות יבשתיים, שהוא נספח לאמנה לשמירת הים התיכון מפני זיהום, ברצלונה, 1976. כספית ותרכובות כספית מופיעים בסעיף 1(4) לתוספת השניה.

197. מכאן, שלא רק שהכספית זורמת מהמתחם לים ללא היתר הזרמה לים, אלא שמדובר בחומר שכלל לא ניתן לקבל היתר להזרמתו לים, אלא אם יוכח שהותקנו האמצעים הטכנולוגיים הטובים ביותר הקיימים לטיפול בה טרם הזרמתה לים.

2.1.3.ד. חוק שמירת הנקיון

198. ס' 1 לחוק מגדיר באופן רחב את המונח "פסולת":

"... לרבות שיירי מזון, קליפות, ניירות.. וכן כל דבר אחר העלול לגרום אי נקיון או אי סדר..".

199. ברור אפוא, שחומרים כימיים מסוכנים ומזהמים, מהווים פסולת מאחר שהם גורמים לאי-נקיון ולא-סדר בסביבה (ובוודאי שבבחינת קל וחומר, אם שיירי מזון וקליפות, שהם מוצרים אורגניים, נחשבים פסולת מכוח חוק זה).

200. "השלכה" מוגדרת גם היא באופן רחב באותו סעיף:

"השלכה – לרבות זריקה, שפיכה, נטישה, השארה או גרם לכלוך באופן אחר."

201. ברור, כי דליפת הכספית והמזהמים האחרים מהמקרקעין נכנסת לגדר "השלכה" כמובנה בדין.
202. סעיף 2 לחוק שמירת הנקיון קובע: **"לא ישליך אדם פסולת... ברשות הרבים... ולא ילכלך את רשות הרבים."**
203. הנה אפוא, המשיבות הפרו גם הוראת חוק זו, באשר הארוע המתמשך של דליפה שגרתית של כספית ומזהמים אחרים מהמקרקעין של המשיבות למי התהום ולסביבה החופית מהווה השלכת פסולת ברשות הרבים, כפי שהוסבר לעיל.
- ד.4.1.3. חוק המים**
204. חוק המים מטיל חובה על כל אדם להימנע מזיהום מים, חובה החלה גם על המשיבות. החובה קבועה בסעיף 20א לחוק המים על פיו:
- "(א) חייב אדם להימנע מכל פעולה המזהמת מים או עלולה לגרום לזיהום מים, במישרין או בעקיפין, מיד או לאחר זמן; ואין נפקא מינה אם היה מקור המים מזוהם לפני אותה פעולה ואם לאו.**
- (ב) לא ישליך אדם ולא יזרים לתוך מקור מים או בקרבתו חמרים נוזלים, מוצקים או גזיים, ולא יניח אותם בו או בקרבתו."**
205. זיהום מים מוגדר בסעיף 20א כד:
- "זיהום מים" – שינוי בתכונותיהם של מים שבמקור מים מבחינה פיסיקלית, כימית, אורגנולפטית, ביולוגית, בקטריוולוגית, רדיואקטיבית או אחרת, או שינוי הגורם שהמים יהיו מסוכנים לבריאות הציבור, או עלולים לפגוע בחי או בצומח, או פחות ראויים למטרה אשר לה הם משמשים או נועדו לשמש."**
206. וגורם זיהום מוגדר כדלקמן:
- "גורם זיהום" – מפעל תעשייתי או חקלאי, בנין כמשמעותו בחוק התכנון והבניה, תשכ"ה-1965, מיתקן, לרבות מיתקן ביוב, מכונה או כלי תחבורה, אשר מיקומם, הקמתם, הפעלתם, החזקתם או השימוש בהם גורמים או עלולים לגרום לזיהום מים."**
207. משהמשיבות לא מנעו מהמזהמים שבמקרקעיהן לדלוף אל מי התהום ומשם לסביבה החופית ולזהם את החוף ואת הים, הם גרמו לשינוי איכות מי התהום ואיכות מי הים. בכך סיכנו המשיבים, וממשיכים לסכן, את בריאות חברי הקבוצה ופגעו, וימשיכו לפגוע, פגיעה קשה בחי ובצומח. משהמשיבים גרמו לזיהום מים, התקיים היסוד הראשון של העוולה.
208. החוק אוסר, כאמור בסעיף 20א, על הזרמת נוזלים למקור מים. מקורות מים מוגדרים כדלהלן:
- "מקורות המים לענין חוק זה הם המעינות, הנחלים, הנהרות, האגמים ושאר זרמים ומקוויים של מים, בין עיליים ובין תחתיים, בין טבעיים ובין מוסדרים או מותקנים, בין שהמים נובעים או זורמים או עומדים בהם תמיד או לפרקים, לרבות מי ניקוז ומי שופכין."**
209. מכאן, שאי מניעת הזיהום של מי התהום בכספית ובמזהמים אחרים ואי מניעת חלחול המים המזהמים למי התהום החופיים הרדודים ומשם ישירות לים, מהווה הפרה של האיסור על הזרמת נוזלים למקורות מים.

210. מטרת ההגנה על איכות המים במקורות המים היא מניעת סיכון לבריאות הציבור או לחי ולצומח, ובכלל זה סיכון בריאותם של תושבי האזור המגיעים לחוף הסמוך למתחם והמבקרים בו ומניעת פגיעה בערכי הטבע המצויים בסביבה החופית, מהם נהנה ציבור המטיילים. מכאן, כי התקיים היסוד השני לעוולה.

211. עצם הסיכון של מי התהום, המים התחתיים, מהווה הפרה של יסוד נוסף של העבירה. ודוק: על פי פסיקה מפורשת, די בכך שהחומר יוצר חשש לזיהום מי תהום, ואין צורך לבחון או לברר, את קצב החלחול, את כמות החומר, תדירותו, וכיוצא באלה, ודי בכך שקיים סיכון מסוים (ר' למשל: ת"פ (פ"ת) 57837-06-14 **מדינת ישראל נ' משקו שיווק (1995) בע"מ** (פורסם בנבו, 4.6.2015)). על אחת כמה וכמה בענייננו, כשמחקרים שפורטו לעיל מבהירים כי מקור הכספית הזורמת לים במי התהום שהזדהמו וממשיכים להזדהם במתחם של המשיבה.

ד.3.ז. הפרת חוזה לטובת צד שלישי

212. כפי שצוין, במסגרת החוזה לרכישת הקרקע, התחייבו המשיבות ליטול על עצמן את "האחריות הבלעדית לטיפול ו/או פינוי החומרים המסוכנים והזיהום מהמקרקעין". התחייבות חוזית זו, היא במובהק חוזה לטובת צד שלישי, כמובנו בפרק ד' לחוק החוזים (חלק כללי), התשל"ג-1973 (להלן: "חוק החוזים") – באשר הנהנה מכוח התחייבות חוזית זו, הם חברי הקבוצה וכלל הציבור בישראל.

213. סעיף 34 לחוק החוזים, קובע כי "חייב שהתחייב אדם בחוזה לטובת מי שאינו צד לחוזה (להלן - המוטב) מקנה למוטב את הזכות לדרוש את קיום החיוב, אם משתמעת מן החוזה כוונה להקנות לו זכות זו".

214. מקום בו המשיבות הפרו את החוזה כלפי חברי הקבוצה (שהם "המוטב" לפי לשון הסעיף), ולא מילאו את אחריותן לטיפול ולפינוי החומרים המסוכנים והזיהום מהמקרקעין – קמה למבקשים לחברי הקבוצה עילת תביעה נגד המשיבות, גם מכוח דיני החוזים.

ד.3.ח. עוולות נוספות מכוח חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו ופגיעה באוטונומיה

215. מעשיהן ומחדליהן של המשיבות הביאו לפגיעה בזכויות יסוד החוסות תחת חוק יסוד כבוד האדם וחירותו: חופש התנועה, והזכות לאוטונומיה אשר הוכרה כחלק מכבוד האדם וחירותו.

ד.3.ח.1. פגיעה בחופש התנועה והזכות לסביבה ראויה

216. חופש התנועה הוא זכות יסוד כפי שקבע בית המשפט העליון בבג"צ 5016/96 **ליאור חורב נ' שר התחבורה ואחרים**, פ"ד נא(4) 1, 53 (להלן: "עניין חורב"):

"זכותו של הפרט לנוע באופן חופשי בגבולות מדינתו ומחוצה לה, היא ביטוי מובהק לאוטונומיה של הרצון הפרטי. העיקרון החוקתי - הנגזר מכבוד האדם - בדבר פיתוח אישיותו של כל פרט, כולל בחובו את חופש התנועה. אכן, ההגנה החוקתית על חופש התנועה היא ביטוי להגנה החוקתית הניתנת בישראל לחירות. זכות התנועה של אדם נגזרת מהיותו של אדם בן חורין ומאופייה של המדינה כמדינה דמוקרטית".

217. משלימה אותה בענייננו הזכות של הפרט לאיכות סביבה ראויה ולחיים בתנאים סביבתיים ראויים, אשר הוכרה בין אם כזכות עצמאית ובין אם כזכות הנגזרת מחוקי היסוד, כמו הזכות לכבוד האדם, הזכות לשלמות הגוף והחיים והזכות לקניין (עע"ם 683/13 **רשות שדות התעופה נ' אליהו טויטו ואח'**

(3.9.15), דניאל פיש, "צדק סביבתי בישראל: המפגש בין דיני זכויות האדם ודיני איכות הסביבה", **משפט וממשל** ז', 911 (תשס"ה); יובל שני, "הזכות לאיכות סביבה ראויה כזכות אדם במשפט הבינלאומי", **המשפט** ו', 297 (תשס"ו).

218. בת"צ (ת"א) 29117-03-13 **דב יעקובוביץ נ' מי הרצליה בע"מ** (29.2.2016) שעסק בתביעה לפיצוי בגין הנזק שנגרם עקב חוסר יכולתם של גולשים ורוחצים לשהות בים עקב זיהום מים, כב' השופטת אגמון גונן התייחסה למחיר שהחברה צריכה לשאת בו אם היא מעוניינת שחבריה יחיו בסביבה בריאה:

"בפראפרזה על דברים אלו ניתן לומר כי גם לזכות לסביבה ראויה יש מחיר וחברה המעוניינת שחבריה יחיו בסביבה ראויה צריכה לשאת במחיר זה. על כן, גם אם יהיה על תושבי הרצליה בעקיפין לשאת בחלק מהעלות, נראה כי הפנמת החשיבות שבשמירה על מי הים וחופיו, כמו גם זכותם של התושבים ליהנות מפעילויות בים ולחופיו, מצדיקה נשיאה במחיר כאמור. תגובת המשיבה עצמה והזלזול בנזק שנגרם (לפיה לא קרה כלום אם לא יכלו לשחות יומיים שלושה) היא היא המעידה שהחשיבות בשמירה על הסביבה כמו גם ההגנה על זכות האדם לחיות בסביבה ראויה, טרם הופנמו."

219. כמפורט לעיל ובחוות הדעת, הזיהום התפשט מעבר לשטח המתחם, ועד 7 ק"מ צפונית לו. ריכוזי כספית גבוהים ו/או חריגים נמצאו לאורכה של רצועת החופים של עכו, הן המוכרזים לרחצה והן אלה שאינם מוכרזים. בעקבות הממצאים שתוארו המשרד להגנת הסביבה המליץ לעיריית עכו ולמשרד הבריאות בשנת 2015 להציב שילוט המיידע ומתרה לגבי הזיהום בחוף ובמימי הים וכן להכריז על החוף כאסור לרחצה, תוך הצבת שילוט מתאים ולגדר את קטע החוף מצפון ומדרום. בהתאם, משרד הבריאות הורה על שילוט המזהיר את העוברים במקום על הזיהום ועל איסור הרחצה בו. בכך נגרמת, במשך תקופה ארוכה, פגיעה בלתי מידתית בחופש התנועה של המבקשים להלך על החוף ולרחוץ בים.

220. הפגיעה בסביבה החופית משמעה לא רק פגיעה במשאבי הטבע והסביבה אלא גם פגיעה בבריאות הציבור ולמצער סיכונה, פגיעה בזכות הציבור ליהנות מהסביבה החופית ולעשות שימוש במשאבי הטבע והסביבה, זכות אשר מעוגנת, בין היתר בחוק שמירת הסביבה החופית כמפורט לעיל, פגיעה ביכולת של הדורות הבאים לעשות שימוש במשאבי טבע, ופגיעה בזכויות יסוד של הציבור כמו הזכות לסביבה בריאה וראויה.

221. במקרה הזה, הפגיעה היא חמורה פי כמה. על פי חוות הדעת המצורפות, התפשטות הזיהום מתפרסת על שטח ענק, לרבות כל רצועת החוף של עכו, ובכך נפגעת זכותו של הציבור לעשות שימוש ראוי ובטוח בשטחים הציבוריים, ומוגבלת זכות התנועה שלו.

2.3.3. ד. פגיעה בכבוד - פגיעה באוטונומיה

222. הזכות לאוטונומיה הוכרה בפסיקה כחוסה תחת סעיף 4 לחוק יסוד: כבוד האדם וחירותו, ומהווה חלק מהותי מכבוד האדם.

223. כפי שניתן לראות בדבריהם של המבקשים וכן בתצהירים המצורפים, נפגעו המבקשים בכך שיכולתם להינות משירותי המערכת החופיים והימיים נפגע, וכן מהחשיפה לדגים המכילים שיעורים גבוהים של כספית. זאת בדומה לנפסק בע"א 1338/97 **תנובה נ' תופיק**, פ"ד נז(4) 673, סעיף 10 לפסק דינה של כב' השופטת נאור (2003): **"זכותם של צרכנים היא לקבוע מה יכניסו לפיהם ולגופם וממה ימנעו"**.

224. בהמשך אותה פסקה קובעת כב' השופטת נאור כי הפגיעה באוטונומיה מוכרת במשפט הנזיקי ככזו המקנה עילת פיצוי. מסקנה זו מקבלת משנה תוקף לאור פסיקת בית המשפט העליון בע"א 4576/08 בן צבי נ' היס (7.7.2011), שם פסק כב' השופט ריבלין כי הפגיעה באוטונומיה אף יכולה לעמוד כבת פיצוי בפני עצמה, גם אם לא נוצר כל נזק נוסף בעקבות הפגיעה באוטונומיה, ואף פסק במקרה זה פיצוי גבוה על עצם הפגיעה באוטונומיה, בנוסף לפיצוי הנזיקי הרגיל.

ד.4. אחריות נושאי משרה בתאגיד

225. תובענה זו מוגשת גם כנגד חברי הדירקטוריון של החברות.

226. חברי הדירקטוריון לא פעלו בצורה מיטבית על מנת למנוע את דליפת החומרים המסוכנים מהמקרקעין שבבעלותם לקרקעות סמוכות, למי התהום, לחוף הים וליים עצמו. בכך הפרו את אחריותם כנושאי משרה.

227. הטלת אחריות על נושאי משרה לפגמים בהתנהלות התאגיד (אחריות שילוחית), בפרט בעבירות שעניינן מפגעים סביבתיים, היא מתן תמריץ למנהלי החברה לנקוט באמצעים שימנעו מעשים ומחדלים אסורים. כך נקבע בע"פ 4946/07 עלי מקלדה נ' מדינת ישראל (נבו, 19.2.2009):

"אחריות נושא משרה בתאגיד יכולה ללבוש צורות שונות. שתים מן הצורות הללו הן האחריות האישית והאחריות השילוחית... האחריות השילוחית לעומתה, מותנית בקביעה מוקדמת שהתאגיד במסגרתו פועל נושא המשרה, עבר עבירה. אף שאחריות מסוג זה מבוססת על פגם כלשהו בהבטחת מניעת ביצועה של עבירה מצדו של נושא המשרה, אין היא מחייבת הוכחת התרשלות מצדו והרציונאל העומד בבסיסה הוא קידום מטרות חברתיות ותמרוץ נושאי משרה לנקוט אמצעים שייתכן שחורגים אף מאלו שאי ביצועם יבסס רשלנות מצדו, על מנת למנוע את ביצוע המעשה האסור (לדרמן, בעמ' 138; יובל קרניאל "אחריות פלילית של תאגידים" שערי משפט א(3) 335, 347 (1998))."

228. אחריות חברי ההנהלה, כנושאי משרה במשיבות 1-2, היא מכוח סעי' 16 לחוק למניעת מפגעים סביבתיים (תביעות אזרחיות), התשנ"ב-1992, שכותרתו "אחריות נושאי משרה בתאגיד" הקובע:

"16. מקום שמדובר בחוק זה בגרימת מעשה, והמעשה נעשה על ידי תאגיד, רואים אדם כאחראי לאותו מעשה גם אם היה אותה שעה מנהל פעיל בתאגיד, שותף - למעט שותף מוגבל, או עובד בכיר האחראי לנושא הנדון, אלא אם כן הוכיח שניים אלה:

(1) המעשה נעשה שלא בידיעתו;

(2) הוא נקט את כל האמצעים הסבירים למנוע את המעשה"

229. עוד נקבעת אחריותם בסעיף 20 כב' לחוק המים, תשי"ט-1959 ביחס לכל הפרה של הוראות סימן א' העוסק במניעת זיהום מים.

230. אחריותם נובעת גם מסעיף 15 לחוק שמירת הנקיון, תשמ"ד-1984 המחייב את נושאי המשרה בתאגיד לפקח על מניעת העבירות המנויות בסעיף 13 לחוק:

"13. (א) נושא משרה בתאגיד חייב לפקח ולעשות כל שניתן למניעת עבירות לפי סעיף 13 על ידי התאגיד או על ידי עובד מעובדיו; המפר הוראה זו, דינו – קנס כאמור בסעיף 61(א)(4)

לחוק העונשין; לענין סעיף זה, "נושא משרה" – מנהל פעיל בתאגיד, שותף, למעט שותף מוגבל, או פקיד האחראי מטעם התאגיד על התחום שבו בוצעה העבירה.

(ב) נעברה עבירה לפי סעיף 13 על ידי תאגיד או על ידי עובד מעובדיו, חזקה היא כי נושא משרה בתאגיד הפר חובתו לפי סעיף קטן (א), אלא אם כן הוכיח כי עשה כל שניתן כדי למלא את חובתו"

231. משהפיקוח הוא רכיב של העבירה, האחריות על מנהלי החברה היא גם אחריות אישית, בנוסף לאחריותם השילוחית:

"האחריות האישית מבוססת על המעשה או המחדל המבוצע על-ידי הגורם האנושי כפרט בר-אחריות, והיא עשויה לבוא בנפרד או לצד אחריות התאגיד הנובעת ממעשיו של נושא המשרה לפי תורת האורגניזם... בהקשר זה יצוין, כי גם עבירות שהרכיב העובדתי שבהן הוא מחדל של היעדר פיקוח או אי מניעתה של התנהגות עבריינית של גורמים אחרים בתאגיד עשויות לגבש אחריות אישית וישירה שכן גם בעבירות אלה קיים רכיב התנהגותי המתבטא בהפרת חובת הפיקוח (לדרמן, בעמ' 126).

232. בהתאם לסעיפי החוק הקובעים את אחריות נושאי המשרה לעיל, על נושאי המשרה הנתבעים להוכיח כי המעשה נעשה שלא בידיעתם וכי הם נקטו בכל האמצעים הסבירים למנוע את המעשה (כאשר מעשה בחוקים אלו הוא גם מחדל), קרי העבירה הינה בגדר אחריות קפידה וחובת ההוכחה הינה על חברי ההנהלה.

233. ודוק. האחריות האמורה הינה אישית-פרסונלית והמשיבים אינם יכולים להתנער מאחריותם לפי סעיפים אלו. במידה ולא יוכיחו המשיבים כי עשו כל שניתן כדי למלא את חובתן הרי שיהיה על בית המשפט לראות אותם אחראים באופן אישי לזיהום על כל המשתמע מכך.

234. בעניין חשיבות קביעת אחריותם של נושאי משרה בתאגיד כשמדובר במפגעים סביבתיים, הביע דעתו השופט רובינשטיין ברע"פ 8487/11 חברת נמלי ישראל- פיתוח ונכסים בע"מ נ' מדינת ישראל - המשרד להגנת הסביבה (23.10.2012):

"באופן מהותי, גישת המחוקק נובעת מן הרצון כי נושאי איכות הסביבה, שעל חיוניותם אין צורך להכביר מלים, ותודה לאל גוברת המודעות להם – אכן ייאכפו. אילולא הטלת האחריות האישית, היה היחס לנושאים אלה שונה בתכלית, מטבע האנוש ויצר לב האדם. ... בכל ההערכה לא אוכל להצטרף למסר הספקני העולה מסיפת דברי חברי [השופט עמית, הח"מ] לעניין הליכים פליליים בנושאי איכות הסביבה. בנוסף להיות הדברים מצוות המחוקק, טרם הגענו, לטעמי, למצב של "המנוחה והנחלה" בתחום רגיש זה. אין מנוסה כבעל הניסיון, ונער הייתי וגם זקנתי וראיתי בעיני כיצד השתנה היחס לנושאי איכות הסביבה משהוגש כתב אישום גם נגד בני אנוש חיים, במקרים המתאימים. אולי יבואו ימים טובים מאלה, בו תמלא הארץ דעת איכות הסביבה "כמים לים מכסים" (ישעיהו י"א, ט'); אך ימים אלה טרם הקישו על דלתינו".

235. אם כך לעניין אישום פלילי, על אחת כמה וכמה כשמדובר בתביעה אזרחית.

236. עוד יוער כי לאור העובדה כי התקיימה במקרה דנן רשלנות, הרי שנושאי המשרה לא יוכלו לטעון להגנה לפי סעיף 6 לפקודת הנזיקין, שכן סעיף 6 לפקודה איננו מעניק הגנה במקרה של רשלנות, מה גם שהדבר יעקר את המשמעות של אחריות נושא משרה בתאגיד ואת רוח החוק.

ה. סוגי הנזקים ודרך כימותם

237. כפי שפורט לעיל, בהתאם להלכה הפסוקה, בשלב הדיון בבקשת האישור אין בית המשפט נדרש לשאלת כימות הנזק, אלא רק לשאלה האם הוכח קיומו של נזק, ברף לכאורי, והאם הנזק ניתן לכימות, ברף הלכאורי.

238. כפי שיפורט, במקרה הנוכחי לא יכול להיות ספק שנגרם נזק לא ממוני, וכי נזקים אלו ניתנים לכימות (חלקם), לאחר חשיפת מלוא הנתונים המוחזקים בידי המשיבה ורלבנטיים לסוגית כימות הנזק).

239. נזכיר תחילה, כי אבדן נוחות ואבדן רווחה מוגדרים גם הם כנזק על פי סעיף 2 לפקודת הנזיקין:
"נזק" - אובדן חיים, אבדן נכס, נוחות, רווחה גופנית או שם-טוב, או חיסור מהם, וכל אבדן או חיסור כיוצאים באלה"

240. בהקשר זה, כמפורט בחוות דעת נתניהו, האופן שבו מכומת נזק הנגרם לפרט ממפגע אקולוגי נעשה על ידי שתי מתודות עיקריות. באשר לנזקים שמקורם בפגיעה במשאבי טבע סחירים, כימות הנזק נעשה על ידי השוואה לעלויות החלופיות. באשר לנזקים שמקורם בפגיעה במשאבי טבע לא סחירים, פותחו בספרות הכלכלית – סביבתית מספר שיטות מדידה לנזקים אלו. במסגרת חוות דעתה, השתמשה המומחית במתודה של "Benefit Transfer". במסגרת מתודה זו, מתבסס המומחה על הערכות תועלות בלתי ממוניות ממשאבי טבע שגובשו במחקרי רוחב, על מנת לחשב את הפגיעה בתועלות אלו כאשר הן נבחנו בהתאם למאפיינים הקונקרטיים של המפגע הנדון.

241. כך, על פי חוות הדעת:

"על פי סוגי המוצרים – סחירים או שאינם סחירים – ניתן לחשב את ערכם. נסקור להלן את הגישות העקרוניות שרלוונטיות לעבודה זו.

ככל שמדובר במוצרים סחירים (למשל, דגים) שעל פי כמות ומחיר ניתן לייצר בעבורם ביקוש והיצע ולקבוע מחיר הרי ניתן להעריך את שווי הנזק באופן ישיר וניתן להישען על מחירים ידועים בשווקים הרלוונטיים.

במוצר כמו מי תהום שהזדהמו, ניתן להשתמש במחיר ייצור החלופה (עלות הטיפול או עלות הייצור ממקור אחר). במקרה שלנו, המחיר שהמשק משלם עבור תוספת כמויות מים הוא מחיר ההתפלה.

את הנזק לאובדן מקור הפרנסה מדיג אפשר להעריך על פי הכנסות הדייגים.

ככל שמדובר במוצרים שאינם סחירים כמו חוף, מי הים, והביוטה בכלל, מאחר ולא קיימת עקומת ביקוש בפועל, אומדן התועלת מורכב. לכן, נהוג להשתמש בשיטות שאינן מבוססות שוק על מנת להעריך את שווי המוצרים. שיטות אלו מבוססות על (1) התנהגות הפרט כלפי שווקים קרובים, אלו ידועות כ"העדפות נגלות" שכן ההעדפות נגלות תוך התבוננות בהתנהגותם של פרטים (2) הצהרות הצרכן לגבי שינויים כלשהם במשאב, אלו ידועות כ"העדפות מוצהרות"

אותם או נלמד באמצעות בדיקה של מדגם מייצג של פרטים לגבי מוכנות הפרטים לשלם, לפי הצהרתם, על צמצום הנזק הסביבתי לרמה אחרת.

בשיטה של "העדפות נגלות", ניתן למשל לחשב את עלויות הנסיעה והגעה לאזורי טבעיים כמו חופי ים (Travel Cost) וכן ניתן לאמוד את איכות סביבה בהקשר של אזורים אורבניים באמצעות שימוש בשוק הנדל"ן (מחירי דירות) כשוק קרוב בשיטת מחירים הדוניים (Hedonic Pricing). שתי הגישות יש צורך באיסוף נתונים.

בשיטה של "העדפות מוצהרות" מתבססים על שאלונים וסקרים דרכם אפשר ללמוד גם על ערכי השימוש של הפרט והמוכנות לשלם בעדם (Willingness to Pay) או המוכנות לקבל פיצוי (Willingness to Accept). באופן זה ניתן גם על ערכי האי שימוש (הפרט מעוניין בשימור המשאב גם אם אינו משתמש בו). השיטות המקובלות הן Contingent Valuation ו-Choice Modeling. ניתן גם להשתמש בשאלונים היפותטיים אך לרוב הם סובלים מהטיות בתוצאות.

מאחר ועבודה זו אינה כוללת עריכת סקרים או איסוף נתונים מפרטים יהיה צורך להשתמש בערכים מספרות קיימת בחו"ל ובארץ ו"לייבא" את התועלות המוערכות לעבודה זו. שיטה זו נקראת "Benefit Transfer". ניתן לחשב את התועלות ע"י העברת ערך של יחידה בודדת, העברה באמצעות פונקציה והעברה באמצעות מטה-אנליזה.

הספרות הכלכלית-סביבתית-בריאותית גם דנה בדרכים לאומדן תחלואה ותמותה אך מכיוון שאין בישראל נתונים רלוונטיים לא נוכל במלא לחשב עלות זו".

242. במקרה הנוכחי, מצאה המומחית כי לחברי הקבוצה נגרמו מהמפגע ארבעה סוגי נזקים: נזק למי תהום; נזק בגין הפגיעה בשירותי המערכת הימית; נזק בגין הפגיעה בשירותי החוף; נזק אפשרי בגין פגיעה בריאותית בגין צריכת דגים עם כספית.

243. לצד זאת, ציינה המומחית שני סוגי נזקים נוספים, שאינם חלק מהתביעה דנן. פגיעה שנגרמה לבעלי המקרקעין באזור ולרשות המקומית (נזקי פיתוח) ופגיעה כלכלית בגין העלאת יוקר המחיה.

244. באשר לנזק של זיהום מי התהום, מציינת המומחית כי מאחר שמדובר במוצר סחיר, ניתן לחשב על היקף הנזק על ידי השוואה לחלופה של התפלת מי שתיה. לשיטתה:

"כמות מי התהום שמזדהמת באזור המפעל אינה יכולה להיות יותר מהמילוי החוזר בתא השטח באזור המוערך בכ- 4 מלמ"ק בשנה. נעריך לצורך ההמחשה כי רק 20% מכמות המים בתא השטח מגיעה לאזור המפעל ובצדו הצפוני במתחם הסמוך ונקבל כ- 0.8 מלמ"ק לשנה. על פי בסיס של 2.3 נ"ל למ"ק שמשלמת המדינה עבור תוספת ייצור מים מותפלים, **הערך הכספי של מי התהום, הינה 1.84 מלש"ח לשנה**" (פסקה 12.1).

245. בהמשך לכך, מאחר שפגיעה בשירותי מערכת ימית, ופגיעה בשירותי החוף, הם נזקים למשאבי טבע בלתי סחירים, אמדה המומחית את הנזק על יסוד המחקר שקבע את השווי של שירותי מערכות אלו.

246. באשר לפגיעה בשירותי המערכת הימית, עשתה המומחית ד"ר נתניהו שימוש, בין היתר, בעבודה הכלכלית שנעשתה עבור מדינת ישראל (באמצעות המשרד להגנת הסביבה), על ידי פרופ' ניר בקר, כלכלן סביבה (2014). במסגרת עבודה זו, נמצא כי שווי שירותי מערכת ימית בישראל עומד על 9,013 ש"ח לדונם לשנה.

247. על יסוד זה, קבעה המומחית כי :

"דוח הביניים של הערכת המערכות האקולוגיות (מארג, 2017) מעריך את שירותי המערכות הימיות ב- 601.1 מליוני ₪ לשנה (מתוך כ- 7 מיליארד ₪ לשנה לכלל המערכות האקולוגיות של ישראל בים וביבשה). כותבי הדוח מציינים כי הערכה זו לוקה בחסר בשל מיעוט מחקרים בישראל בתחום שירותי הוויסות והפנאי. על כן, נולד הצורך בהסתמכות על ערכים גלובליים. מחקרו של Costanza (2014) שמקובל ברחבי העולם כגישה להערכת שירותי המערכת האקולוגית שימש כבסיס לעבודתו של ניר בקר (2014) עבור החישובים להערכת ערך שירותי המערכות האקולוגיות בישראל. חישוב זה הניב כי שירותי המערכת של כלל המערכות האקולוגיות בישראל בכ- 122 מיליארד ₪ לשנה.

באופן ספציפי, בקר מעריך כי שווי שירותי המערכת האקולוגית הימית בישראל הוא 9,013 ₪ לדונם לשנה" (סעיף 12.2.1).

248. ובהמשך :

"שטח האזור אליו הגיעה כספית : תחנות הדיגום של חיא"ל שמצאו ריכוזי כספית בביוטה בים מרוחקות בכשני ק"מ מהחוף. כספית נמצאה גם בדיגומים מרוחקים עד 7 ק"מ מהמפעל באזור שבי ציון. כאשר נדונה חלופת ההתפלה באזור תעא"כ, משרד הבריאות דרש הרחקת צינור יניקת מי הים למתקן עד כדי 4 ק"מ והמשרד להגנת הסביבה דרש הרחקת הצינור עד כדי 3 ק"מ. לפיכך נניח 7 ק"מ רצועת ים ו- 4 ק"מ מרחק מהחוף אל הים, סה"כ 28 קמ"ר או 28,000 דונם ים.

עבור הים הפתוח מנה בקר (2014) מספר שירותים, הכוללים ערכי שימוש כמו מזון, חומרי גלם ונופש, וערכי אי-שימוש כמו ערך אסטטי, ערכי השראה לאומנות ותרבות, ערכים גנטיים ואזורי רבייה וערכי וויסות אקלים ובקרת משטר מים. חישוב ערכם של שירותי המערכת של הים הניב ערך מקסימלי של 9,013 ₪ לדונם לשנה. לו נפחית פגיעה בשירותי המערכת של בקרת אקלים (532 ₪ לדונם לשנה) ובקרת משטר מים (857 ₪ לדונם לשנה) נקבל שווי של 7,624 ₪ לדונם לשנה.

מכאן שהערך של הפגיעה בשירותי המערכת של הים בשטח של 28 אלף דונם מוערכים בסך עליון של כ- 252,364,000 ₪ לשנה או ללא פגיעה בשירותי מערכת של בקרת אקלים ומשטר מים בכ- 213,472,000 ש"ח לשנה" (סעיף 9.2.2.1).

249. באשר נזק לשירותי החוף, ציינה המומחית כי :

"מתוך כ- 7 ק"מ רצועת חוף, למעלה 6 ק"מ הרחצה אסורה. לפי דוח הממ"מ של הכנסת (2017), שיעור החופים המוכרזים מתוך סך החופים שלעיריית עכו הוא 5%. בעקבות ממצאי הכספית בחול, משרד הבריאות אסר על רחצה בחופים שמדרום לנעמן.

עלות יום נופש מוערך ב- 55 ₪ לאדם. לפי נתוני משרד הפנים שנמסרו לממ"מ שבכנסת, בחופי עכו מבקרים 1 מיליון איש בשנה. כלומר, ערך הביקור בחופי עכו שווה לכ- 55 מלש"ח בשנה.

נניח שפתיחת חוף נוסף תייצר ביקוש ללפחות 100 אלף מבקרים נוספים בשנה שהרי כבר מדובר בתוספת שווי של 5.5 מלש"ח לשנה" (פסקה 9.2.2.2).

250. באשר לנזק מצריכת הדגים שבהם כספית, עמדה המומחית על הנזקים הקשים שנגרמים מצריכת דגים שבהם כספית בריכוזים אסורים. המומחית ציינה כי אין כיום סקר שבחן את מספר האנשים מכלל האוכלוסיה בעכו ובסביבה הצורכים דגים מקומיים (הגם שמובן כי אין קושי, במסגרת ההליך העיקרי, לבצע סקר כזה).

251. המומחית עמדה על כך שהנזקים הבריאותיים מצריכת כספית חמורים ביותר. כך, ציינה בין היתר:

"הנזק הבריאותי לציבור כתוצאה מחשיפה לכספית מתחנות כוח ומאכילת דגים יכול לבוא לידי ביטוי בתחלואה בכלל ובירידה באינטליגנציה של ילודים כתוצאה מאכילת דגים ע"י נשים הרות – דבר שבתורו יביא לירידה בפריון הכלכלי של הפרט. אנו נתייחס בסעיף זה בהרחבה להשפעה של אכילת דגים על הפגיעה במנת המשכל של ילדים והפגיעה בפריון הכלכלי שלהם לאורך שנות חייהם ובקצרה לעלות של תחלואה בכלל" (פסקה 10.4.2).

252. יחד עם זאת, במסגרת ההליך הנוכחי, נוכח שונות אפשרית בהשלכות הבריאותיות של חשיפה לכספית על חברי הקבוצה, יתמקדו המבקשים רק בנזק הלא ממוני מסוג של פגיעה באוטונומיה. הפגיעה באוטונומיה מקורה בצריכת הכספית וחומרים מסוכנים נוספים, כמפרט בחוות דעת המומחיות, שלא מרצון בצריכה או במגע עם הכספית ויתר החומרים המסוכנים. זאת, בין אם במישרין, בשל השהות בים בשטח הסמוך למפעל ששיעורי הכספית בו גבוהים יותר, ובין אם בדרך של צריכת דגי ים שצרכו את הכספית.

253. בהקשר זה, כמתואר בתצהירי המבקשים 2-3, הם עצמם נחשפו לכספית ולחומרים המסוכנים, בין היתר בשל השימוש בשירותי הים והחוף, הם עצמם ניזוקו, ואף נמנעה מהם ההנאה מהחוף והים לאחר שגילו אודות קיומו של הסיכון והחשש שנוצר להם לבריאות, והם עצמם נפגעו בשם הפגיעה בשירותי המערכת שמקורה בהעדר טיפול נאות במפגע הכספית והחומרים המסוכנים האחרים.

254. בשים לב לנסיבות העניין, בית המשפט מתבקש לקבוע את שיעור הנזק שנגרם מהפגיעה באוטונומיה של כל אחד מחברי הקבוצה, על דרך האומדנא, תוך שהנזקים הבריאותיים יוותרו לתביעות פרטניות (ולא יהיה בהליך הנוכחי כדי להוות מעשה בית דין בקשר אליהם).

255. במסגרת זו, בפסיקה נקבע כי במקרה של צריכת רכיב במזון שאין לו כל השפעה בריאותית, יעמוד רף הפיצוי בגין הפגיעה באוטונומיה על כ-250 ₪ (ת"א (ת"א) 1372/95 **יורשי המנוח תופיק ראבי ז"ל נ' תנובה מרכז שיתופי לשיווק תוצרת חקלאית בישראל בע"מ** (7.10.08) וראו גם לדוגמא ת"מ 25857-06-12 **סער ואח' נ' עיריית נהריה ואח'**, (21.10.13); ת"צ 24822-12-10 **אלפסי נ' כימוטל בע"מ** (29.12.2013)).

256. בענייננו, מדובר בפגיעה באוטונומיה על הצד הגבוה, בשים לב למספר פרמטרים:

- א. העובדה, כי החשיפה אינה לחומרים של מה-בכך, שאינם מציבים סיכון בריאותי (כמו בעניין **תנובה**), אלא בחומרים מסוכנים ביותר, לרבות כספית, חומרים אורגניים מוכלרים, מתכות, דלקים וחומרי הדברה, אשר צריכתם עלולה לגרום להשלכות רפואיות;
- ב. העובדה, כי לא מדובר באירוע חד פעמי שנמשך לפרק זמן קצר ומוגבל, אלא למפגע סביבתי זיהום חמור ומתמשך, שאורך שנים רבות;

ג. העובדה, כי חרף פניות רבות בעניין זה, המשיבות גוררות רגליים ואינן מטפלות במפגע הסביבתי;

ד. העובדה, כי המשיבות בידעין ובכוונת מכוון, מפרות התחייבות חוזית מפורשת שלהן, לטיפול במפגע הסביבתי.

257. כל אחד מפרמטרים אלה כשלעצמו, ובוודאי בהצטברם, מצדיק את העמדת סכום הפיצוי הלא ממוני על שיעור גבוה מזה שנפסק בעניין תנובה, והמבקשים יעמידו את הפיצוי בגין נזק לא ממוני לכל אחד מחברי הקבוצות, בסך של 2,500 ₪.

258. אשר על כן, להלן תמצית הסעדים המבוקשים:

הנזק	הערכת הנזק
עלויות שיקום	מאות מלש"ח.
מי תהום	1.84 מלש"ח לשנה בשבע השנים שקדמו לבקשה ועד למועד אישור התובענה כיצוגית
חוף	5.5 מלש"ח לשנה לכל 100,000 מבקרים פוטנציאליים בשבע השנים שקדמו לבקשה ועד למועד אישור התובענה כיצוגית
ים – שירותי המערכת האקולוגית הימית	בין 252.4 מלש"ח לשנה לבין 213.47 מלש"ח לשנה, אם נגרע את הפגיעה בשירותי המערכת של בקרת האקלים ובקרת משטר מים, בשבע השנים שקדמו לבקשה ועד למועד אישור התובענה כיצוגית.
פגיעה באוטונומיה בשל צריכת הכספית	2,500 ₪ לכל חבר קבוצה

259. בהקשר זה, נציין כי המודלים שמקובלים להערכת נזקים במפגעים סביבתיים מבוססים על אומדנא שביסודה הנזק הממוצע לכל ניזוק פרטני מהמפגע הסביבתי. דרך זו היא הדרך המקובלת בפסיקה להערכת שיעור נזק בגין מפגע סביבתי. ממילא, יש ליחס לכל אחד מחברי הקבוצה את חלקו היחסי בנזק המצרפי.

260. בהמשך לאמור, לגישת המבקשים, מאחר שעסקינן בנזקים שנגרמו לציבור המשתמשים בשירותי המערכת הימית והחופית בסביבת עכו, נכון להגדיר את הקבוצה כקבוצה אחת, כאשר במסגרת ההליך העיקרי יקבע אופן הפיצוי לקבוצה וחלוקתו.

261. יחד עם זאת, ככל שבית המשפט הנכבד סבור כי יש מקום כבר בשלב זה להפריד בין כל קבוצות הניזוקים בגין כל אחד מראשי הנזק (מאחר שהגם שניתן להניח כי מדובר בקבוצות חופפות, אין הכרח בקיומה של חפיפה מלאה), יתבקש בית המשפט הנכבד לפצל את הגדרת הקבוצה ל-4 תתי קבוצות, כך שכל תת קבוצה תוגדר לפי אחר מסוג הנזק שנגרמו בגין הזיהום.

ה. סעד הצהרתי וצווי עשה

262. בית המשפט הנכבד מתבקש, לצד הפיצוי, להצהיר כי על המשיבות החובה למנוע זיהום מהמקרקעין שבבעלותן.

263. כמו כן, מתבקש בית המשפט הנכבד ליתן סעד של צווי עשה. במסגרת זו, יתבקש בית המשפט הנכבד לקבל תוכנית למניעת הזיהום, שתוגש במסגרת ההליך העיקרי, או להורות על מינוי מומחה מטעמו לקביעת תוכנית כאמור, ולתת הוראות לישומה.

264. זאת, תוך חיוב המשיבות בכל עלויות השיקום.

ו. התקיימות התנאים לאישור תובענה ייצוגית

1. סעיף 8(א)(1) לחוק: התובענה מעוררת שאלות של עובדה או משפט המשותפות לכלל חברי הקבוצה, ויש אפשרות סבירה שהן יוכרעו בתובענה לטובת הקבוצה

265. עמדת הפסיקה, בכל הנוגע לצורך בשאלות משותפות של משפט ושל עובדה, הינה, שדי בכך שהיסוד המשותף מהווה מרכיב מהותי בהתדיינות, בכדי למלא תנאי זה (ראו: ע"א 1977/97 ברזני נ' בזק החברה הישראלית לתקשורת בע"מ, פ"ד נה(4) 584, בעמ' 612; רע"א 8332/96 שמש נ' רייכרט, פ"ד נה(5) 276, 296; רע"א 2128/09 הפניקס חברה לביטוח בע"מ נ' רחמים עמוסי, פורסם בנבו, עמ' 12 (2012). ע"א 2718/09 "גדיש" קרנות תגמולים בע"מ נ' אלסינט בע"מ, ס' 35 (28.05.2012); ע"א 6887/03 רזניק נ' ניר שיתופי אגודה ארצית שיתופית להתיישבות עובדים, (20.07.2010) סעיפים 25–27).

266. תובענה זו היא דוגמה קלאסית למצב שבו כל השאלות שיש להכריע בהן (למיצער, רובן המכריע) - הן משותפות.

267. תביעה נגד גורם מפגע, בגין מפגע סביבתי, היא דוגמה מובהקת להליך ייצוגי, ולא להליכים אינדיבידואליים. המפגע הסביבתי הוא עוולה המבוצעת, בהגדרה, כלפי הציבור ולא כלפי פרטים בודדים בו. דהיינו, הוכחת המפגע הסביבתי כלפי פרט אחד, משותפת להוכחתו כלפי כלל הציבור וכלפי יתר חברי הקבוצה, והשאלות המתעוררות בהליך (הן העובדתיות והן המשפטיות), זהות בין הפרטים בכל קבוצה (גם אם היקף הנזק שונה בין חלק מהפרטים חברי הקבוצה).

268. אשר לרכיב השני בסעיף זה, לפיו קיימת "אפשרות סבירה" שהתובענה תוכרע לטובת הקבוצה, הרי שההלכה היא כי בתובענות ייצוגיות, בית המשפט בודק את סיכויי התביעה וראיותיה, תוך שהנטל המוטל על כתפי התובע-המבקש, בשלב זה, הוא בהוכחת עילת תביעה (ובכלל זאת נזק) לכאורה (ראו: ע"א 2967/95 מגן וקשת בע"מ נ' טמפו תעשיות בירה בע"מ, פ"ד נא(2) 312, 330-328 (1997); רע"א 4474/97 טצת נ' זילברשץ, פ"ד נד(2) 577, 587-588 (2000); רע"א 729/04 מדינת ישראל נ' קו מחשבה בע"מ (26.4.2010)).

269. הבחינה הלכאורית בשלב אישורה של התובענה הייצוגית אינה צריכה להציב מחסום גבוה בפני תובעים ייצוגיים. יש להביא בחשבון לענין זה את פערי המידע המובנים הקיימים בין הצדדים, הפועלים בדרך כלל לטובת הנתבע (רע"א 3489/09 מגדל חברה לביטוח בע"מ נ' חברת צפוי מתכות עמק זבולון בע"מ (11.4.13)).

270. מכל מקום, הוסבר בהרחבה לעיל, כי עסקינן בתביעה מבוססת, אשר הנזק בה, ברור וידוע לכל. למשיבה אחריות קפידה בגין המעשים, וממילא, אפילו אם היה מקום לבררם רק במסגרת של רשלנות, הרי שנטל ההוכחה, בהתאם לדין, מוטל על כתפי המשיבה, משמדובר במקרה של "הדבר

מדבר בעד עצמו" כמשמעו בסעיף 41 לפקודת הנזיקין ובמקרה של "דבר מסוכן" כמשמעו בסעיף 38 לפקודת הנזיקין.

271. תביעה זו נתמכת, במגמה עולמית גוברת לאשר תביעות כגון דא ולהעמיד את המעוולים בנזקי סביבה, אחראים למעשיהם, וכן נתמכת בחוות דעת וסיוע של אנשי מקצוע המומחים בתחום.

272. די בכך, כדי לקבוע, כי קיימת אפשרות סבירה כי תביעה זו תוכרע לטובת חברי הקבוצה. זאת, בפרט להלכות המצמצמות את הדרישה הראייתית להוכחת הסבירות בשלב מקדמי זה בו אנו מצויים, כמפורט לעיל.

2. סעיף 8(א)(2) לחוק: תובענה ייצוגית היא הדרך היעילה וההוגנת להכרעה במחלוקת בנסיבות העניין

273. נדמה שהתביעה הנוכחית היא מסוג התביעות אשר אין כל דרך אפקטיבית לנהלן למעט תובענה ייצוגית, וכי בדיוק למטרה זו נחקק חוק תובענות ייצוגיות.

274. כך, מדובר על קבוצה רחבה מאוד של נפגעים, אשר הפגיעה האינדיבידואלית בכל אחת ואחד מהם היא קטנה יחסית, אך הפגיעה המצטברת שנגרמה להם היא גדולה ביותר.

275. כפי שצוין לעיל, התובענה מעלה שאלה משותפת בדבר אחריות המשיבות לנזקים למי הרדודים ולסביבה החופית הסמוכים למתחם תעשיות אלקטרוכימיות ומשכך מתאימה היא להתברר כתובענה ייצוגית. בהקשר זה, הגם שאפשר כי חלק מראשי הנזק יביאו בעתיד לצורך לבחון את הפגיעה הפרטנית בנפגעים, ולפצותם בהתאם לפגיעה בהם, הרי שעצם השונות המסוימת בהיבטים מסוימים של הנזק האישי אין בה כדי להשפיע על שאלת התאמת התובענה לבירור בדרך של תובענה ייצוגית (ראו פרשת **פרינר**, פסקאות 69-74 לפסק דינו של השופט מלצר).

276. הואיל והשאלות המתעוררות בתובענה הן אחידות, והואיל והדעת נותנת כי רוב חברי הקבוצה לא ינקטו בהליכים אישיים כנגד המשיבות, לא בתביעת פיצוי בגין הנזקים שגרמה, ולא בהליך למתן צו לפי החוק למניעת מפגעים סביבתיים (תביעות אזרחיות), הרי שבמצב דברים זה אישורה של התובענה כתובענה ייצוגית, יביא למימוש זכות הגישה לערכאות של כל אחד מחברי הקבוצה (ר' והשווה ת"מ (ח"י) 25857-06-12 **סער נ' עיריית נהריה** (21.10.13)).

277. מעבר לכך, תביעות ייצוגיות בתחום איכות הסביבה, הן בעלות חשיבות רבה, בכך שיוצרות מנגנון אכיפה אזרחית בענייני איכות סביבה ומפגעים סביבתיים. כפי שפורט לעיל, כב' השופטת ד"ר אגמון גזון כבר קבעה, כי **"בקשות האישור שלפני מהוות כלי נוסף וחשוב בשרשרת האכיפה, שבאמצעותו האזרח בעל המודעות לאיכות הסביבה משפיע על הרשות בשמירה על איכות הסביבה ומביא לכך שגופים ציבוריים ייטלו על עצמם אחריות בהקשר הסביבתי ולא יעצמו עיניהם לנוכח מפגעים סביבתיים"** (ת"צ 38647-12-09 **חצור נ' עיריית אור יהודה** (16.1.13) (להלן: **פרשת חצור**); כן ראו רע"פ 8487/11 **חברת נמלי ישראל – פיתוח ונכסים בע"מ נ' מדינת ישראל המשרד להגנת הסביבה** (23.10.12)).

278. עוד הסבירה כב' השופטת אגמון גזון במסגרת פרשת **חצור**, כך :

”התובענה הייצוגית בהקשר של איכות הסביבה פותרת בעיות המתעוררות בהגשת תובענות פרטניות בענייני סביבה. הראשונה והעיקרית היא הקשר הסיבתי העובדתי בין הזיהום לנזק... בחינת השאלה כיצד ארע הנזק מחייבת משאבים, שליחיד קשה לעמוד בהם...”

בעייה נוספת היא שניזוקים רבים אינם תובעים, הן בגלל עלויות ההתדינות, הן משום שלעיתים נזקים נגרמים בראש ובראשונה לסביבה, כאשר רק נזקים משניים נגרמים לניזוקים ספציפיים...

הכלי של תביעה ייצוגית מאפשר אכיפה סביבתית-אזרחית ומחייב את הרשויות והמפעלים לאחריות אישית וישירה מול הנפגעים מול הציבור. כוחה גם מתעצם לאור הנזק התדמיתי של החברות והפעילות הנלוות של הרשויות, באמצעות פיקוח הדוק יותר ודרישה להשקעה משמעותית בתיקון העיוותים כתוצאה מהתביעה”.

279. דברים אלה, נכתבו כאילו, לענייננו אנו ודי בהם כדי להצדיק, את ניהולה של תביעה זו, בדרך של תביעה ייצוגית.

3.1. סעיף 8(א)(4) ו-8(א)(5) לחוק: קיים יסוד סביר להניח כי עניינם של כלל חברי הקבוצה ייוצג וינוהל בדרך הולמת ובתום לב

280. עניינם של כלל חברי הקבוצה ייוצג וינוהל בדרך הולמת על-ידי המבקשים ובאי כוחם. אלו ואלו נכונים ומסוגלים להשקיע משאבים על מנת לייצג את עניינה של הקבוצה, והטרחתה בהגשת תובענה זו היא ראייה לכך (ראו למשל בר”ס 4303/12 אינסלר נ’ המועצה האזורית עמק חפר (22.11.2012) פסקה 19).

281. המבקשים הם עמותת צלול, אשר פועלת במשך שנים להגנה על הים והחופים ואזרחים המחויבים לשמירה על הסביבה, מעכו וסביבתה, ואשר נחשפו במישרין למפגע הסביבתי, נגרעה מהם האפשרות לעשות שימוש בשירותי החוף והים, והם נחשפו לכספית ולחומרים המסוכנים האחרים במישרין ובעקיפין.

282. לבאי כוח המבקשים ניסיון רב בניהול מוצלח של הליכים אזרחיים, לרבות ייצוגיים, לרבות שורה ארוכה של הליכים ייצוגיים בקשר למפגעים סביבתיים. יתרה מכך, באי כוח המבקשת מייצגים, על דרך שגרה, ארגוני סביבה, והם בקיאים היטב במטריה המשפטית.

283. קיים יסוד סביר להניח, ואף למעלה מכך, כי עניינם של כלל חברי הקבוצה ייוצג וינוהל בתום לב, שכן התובענה מבוססת על עילה אמיתית ורצינית, בעלת חשיבות ציבורית ראשונה במעלה, ואינה מכוונת להשיג מטרה אישית כלשהי, שאינה מתיישבת עם האינטרסים של כלל חברי הקבוצה.

284. התובענה מבוססת על שאיפה כנה לאכיפת הדין, תיקון העוול שנגרם ושיקום הטבע והמרקם האקולוגי הייחודי, שנפגע אנושות, ופיצוי הניזוקים שספגו נזקים ישירים כתוצאה ממעשיה ומחדליה של המשיבות.

ז. סמכות מקומית ועניינית

285. סכום התביעה עולה על הסכום הניתן להגשה בבית משפט שלום ולכן היא מוגשת בבית המשפט המחוזי. לא ניתן בשלב זה לכמת בצורה מדויקת את היקף הנזק הקבוצתי, אך ברור כי בשים לב לחומרת האירוע, הוא עולה על 2.5 מיליון ₪.

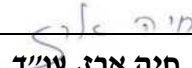
286. האירוע, המקרקעין והמפעל מצויים בעכו, ומשכך הסמכות המקומית נתונה לבית המשפט הנכבד.

סוף דבר

287. לאור האמור לעיל, מתבקש בית המשפט הנכבד להורות כמבוקש בפתח הדברים, לאשר את התובענה כתובענה ייצוגית, ולאחר מכן ליתן סעדים לטובת חברי הקבוצה.

288. הבקשה נתמכת בתצהירים מטעם המבקשים, המצורפים לבקשה וחוות דעת מומחים המצורפים אף הם.

289. מן הדין ומן הצדק להיעתר לבקשה זו.

חגי קלעי, עו"ד
חיה ארז, עו"ד
/ב
ג'מילה הרדל ואכס, עו"ד
אוהד רוזן, עו"ד

היום, 24 במרץ 2020